

บทความวิจัย

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีน “เจริญไชย” พ.ศ. 2411-2563

โดย

นางสาวศศิธร โคมกระโทก

รหัสนักศึกษา 05600651

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของอักษรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชื่อบทความวิจัย	การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีน “เจริญไชย” พ.ศ. 2411-2563
ผู้เขียน	นางสาวศศิธร โคมกระโทก
อาจารย์ที่ปรึกษาบทความวิจัย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรพร ภู่งศ์พันธุ์
สาขาวิชา	เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
ปีการศึกษา	2563

บทคัดย่อ

บทความวิจัย “การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีน “เจริญไชย” พ.ศ. 2411-2563” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนเจริญไชยและเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพื้นที่และวิถีชีวิตของคนในชุมชนเจริญไชย ตั้งแต่พ.ศ. 2411-2563

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนเก่าแก่อายุกว่าร้อยปีที่มีศาสนสถานที่สำคัญต่อชาวไทยเชื้อสายจีนล้อมรอบถึง 5 แห่ง คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพค้าขายกระดาษไหว้เจ้าและสิ่งของที่ใช้ประกอบในงานพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นหลักจนทำให้ชุมชนเจริญไชยกลายมาเป็นแหล่งค้าขายกระดาษไหว้เจ้าและสิ่งของที่ใช้ประกอบในงานพิธีกรรมที่มีความเก่าแก่และมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ชุมชนเจริญไชยจากอดีตจนถึงปัจจุบันผ่านการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายสิ่ง โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประการแรกคือ การพัฒนาด้านการคมนาคม ได้แก่ การสร้างถนน การสร้างรถรางและการสร้างรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน ประการที่สองคือ การเข้ามาของคนต่างถิ่นและการย้ายออกของคนในชุมชน ได้แก่ การแต่งงาน การประกอบอาชีพและความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัย ส่วนประการสุดท้ายคือนโยบายของรัฐ ได้แก่ ข้อกำหนดในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับพ.ศ. 2556 ปัจจุบันชุมชนเจริญไชยยังคงเผชิญหน้ากับการพัฒนาสมัยใหม่ของเมืองหลวงที่มีมาอย่างต่อเนื่องและคนในชุมชนก็ยังคงพยายามรักษาและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนไว้เช่นกัน โดยคนในชุมชนมีความเห็นว่าการพัฒนาสมัยใหม่สามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งเก่า ๆ ในชุมชนเพื่อให้ลูกหลานในอนาคตได้รับรู้ถึงรากเหง้าความเป็นมาของบรรพบุรุษและความเป็นมาของพื้นที่ได้

คำสำคัญ : ชุมชนชาวจีน , ชุมชนเจริญไชย , กระดาษไหว้เจ้า , รถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีน “เจริญไชย” พ.ศ. 2411-2563 เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 450 112 การศึกษาเอกเทศ (Independent Study)

บทความวิจัยชิ้นนี้สามารถสำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรพร ภูวงศ์พันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งจนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์อย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบคุณคุณคุณภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์ หนึ่งในคณะทำงานกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยที่เป็นเกียรติให้สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน รวมถึงครอบครัว และเพื่อน ๆ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตลอดจนให้กำลังใจซึ่งเป็นแรงผลักดันให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขออภัยไว้ ณ ที่นี้

ศศิธร โคมกระโทก

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ค-ง
สารบัญภาพ	จ-ฉ
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1-3
ภูมิหลังการเข้ามาของชาวจีนและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย	
ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย	3-5
ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศไทย	5-6
ชุมชนจีนเจริญไชย	
สภาพโดยทั่วไปของชุมชนเจริญไชย	6-8
ประวัติความเป็นมาของชุมชนเจริญไชย	8-9
ความสำคัญของชุมชนเจริญไชย	9-11
กลุ่มเชื้อสายเงินที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนเจริญไชย	11-15
วิถีชีวิตและประเพณีทางสังคมของชุมชนเจริญไชย	15-17
การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเจริญไชย	
ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเจริญไชยเกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่ตามมา	
การพัฒนาด้านการคมนาคม	17-27
การเข้ามาของคนต่างถิ่นและการย้ายออกของคนในชุมชน	28-30

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
นโยบายรัฐ	30-32
ชุมชนเจริญชัยในปัจจุบัน	33
บทสรุป	33-37
บรรณานุกรม	38-40
ประวัติย่อของผู้วิจัย	41

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.ชุมชนเจริญไชย	6
2.ภาพบริเวณชุมชนเจริญไชย	7
3.ภาพบริเวณชุมชนเจริญไชย	7
4.ภาพบริเวณชุมชนเจริญไชย	7
5.ศาลเจ้ากวางตุ้ง	12
6.ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ	13
7.วัดมังกรกมลาวาส	14
8.ศาลเจ้าไต้ฮงกง	14
9.ศาลเจ้าไต้ฮงกง	14
10.ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยว	15
11.ถนนเจริญกรุง พ.ศ.2444	19
12.ถนนเยาวราชในอดีต	20
13.รตรางระบบน้ำลาก	22
14.รตรางระบบไฟฟ้า	22
15.รตรางจุดบนถนนเจริญกรุงใกล้เสาไฟฟ้า	23
16.จุดขึ้น-ลงบริเวณสี่แยกแปลงนาม	25
17.จุดขึ้น-ลงบริเวณซอยเจริญกรุง 16	25
18.จุดขึ้น-ลงบริเวณซอยเจริญกรุง 16	25

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
19.จุดขึ้น-ลงบริเวณวัดมิ่งกรมลาวาสหรือซอยเจริญกรุง 21	25
20.จุดขึ้น-ลงบริเวณวัดมิ่งกรมลาวาสหรือซอยเจริญกรุง 21	25
21.ร้านบะหมี่จับกั๋ง	27
22.ร้านลักตี บะหมี่เกี๊ยวทะเล	27

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีน “เจริญไชย” พ.ศ. 2411-2563

ชาวจีนโพ้นทะเล เดิมหมายถึงชาวจีนที่ออกมาพำนักอยู่ ณ ต่างประเทศ แต่ในช่วงครึ่งแรกของ ศตวรรษ 20 ขณะที่จีนแผ่นดินใหญ่ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคก๊กมินตั๋งนั้น ความหมายของคำว่า ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยมีขอบเขตกว้างกว่าเดิม คือไม่เพียงแต่หมายถึงชาวจีนที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน ไทย แต่ยังคงรักษาสัญชาติเดิม คือสัญชาติจีนเท่านั้น หากยังรวมไปถึงบุตรและบุตรที่ถือสัญชาติไทยของ บรรดาชาวจีนโพ้นทะเลอีกด้วย เวลานั้นรัฐบาลจีนอนุญาตและส่งเสริมให้ชาวจีนที่พำนักอยู่ ณ ต่างประเทศถือ 2 สัญชาติจวบจนถึง ค.ศ.1949 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สถาปนาขึ้นแล้ว รัฐบาลใหม่ของจีนจึงได้ กำหนดนโยบายให้ชาวจีนโพ้นทะเล ถือสัญชาติได้เพียงสัญชาติเดียว เพราะฉะนั้นปัจจุบันคนจีนในประเทศไทย นอกจากชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นเก่าที่มีจำนวนเหลือน้อยเต็มที และชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นใหม่ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทุกทีแล้วยังมีชาวจีนสัญชาติไทยที่มีจำนวนค่อนข้างมากรวมอยู่ด้วย ส่วนคนไทยเชื้อสายจีนนั้นมีจำนวน มากมายจนสุดคณานับ (เชาวน์ พงษ์พิชิต, 2553: 21)

กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนมากบรรพบุรุษจะมาจากเมืองแต้จิ๋ว พูดภาษาแต้จิ๋ว รองลงมาคือแคะ ฮกเกี้ยน และไหหลำ โดยในประเทศไทยมีกลุ่มคนเชื้อสายแต้จิ๋วประมาณ 56% รองลงมาคือแคะ 16% ไหหลำ 11% กวางตุ้ง 7% ฮกเกี้ยน 7% และอื่นๆ 12% ซึ่งส่วนมากจะอาศัยอยู่รวมตัวกันเป็นชุมชนตามเมืองต่างๆ เรียกว่าชุมชนชาวจีนหรือไชน่าทาวน์ ซึ่งความกลมกลืนของชาวจีนโพ้นทะเลกับชาวพื้นเมืองในดินแดนแต่ละ ดินแดนจะมีความแตกต่างกันออกไป คนไทยเชื้อสายจีนมีประมาณ 12-14 % (พ.ศ. 2546) ของประชากรทั้ง ประเทศ และยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถนับได้ เพราะมีความกลมกลืนกับคนไทยไปแล้วโดยการแต่งงาน ข้ามเชื้อชาติที่มีมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี สมัยก่อนอาจจะไม่มาก เพราะชาวไทยและชาวจีนบางกลุ่มยัง ถือเรื่องการแบ่งแยกเชื้อชาติ หากแต่ในปัจจุบันแทบจะไม่มี การแบ่งแยกเชื้อชาติกันให้เห็นแล้ว โดยคนไทย รับเอาภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมจีนไปปฏิบัติในหลายเรื่อง ส่วนชาวจีนก็ เช่นกัน ชาวจีนได้ใช้ชีวิตกลมกลืนกับชาวไทยได้ดีทั้งทางขนบธรรมเนียมประเพณีหรือทางพระพุทธศาสนา มี คนไทยเชื้อสายจีนบางส่วนถือว่าตนเป็นคนไทยไม่ใช่คนจีน และมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบว่ามีเชื้อสายจีนอยู่ เพราะบรรพบุรุษได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคน ทำให้ไม่สามารถหาจำนวนประชากรที่เป็นเชื้อสายจีนให้ชัดเจนได้ (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2554: 48-50)

ถนนเจริญกรุง เป็นถนนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2404 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2407 เพื่อพัฒนาความเจริญของบ้านเมืองและเป็นถนนสายแรกที่ใช้เทคนิคการสร้าง แบบตะวันตก ต่อมาในรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2414 มีการสร้างวัดเล่งเน่ยยี่หรือวัดมังกรกมลาวาสขึ้น ทำให้มีชาว

จีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก และในพ.ศ. 2430 มีกิจการรถรางถือกำเนิดขึ้น ในระยะแรกใช้ม้าลากและเปลี่ยนเป็นรถรางไฟฟ้าในพ.ศ. 2437 ยังเป็นปัจจัยส่งเสริมให้พื้นที่บริเวณนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 20)

เมื่อมีความเจริญมากขึ้นโดยเฉพาะในถิ่นชุมชนชาวจีน จึงมีการสร้างถนนเพื่อรองรับการขยายตัว นั่นคือถนนเยาวราช เป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ถูกสร้างขึ้นตามโครงการถนนอำเภอสำเพ็ง ซึ่งเป็นนโยบายสร้างถนนในท้องที่ที่เจริญแล้ว เพื่อให้ถนนเยาวราชเป็นสถานที่สำหรับส่งเสริมการค้าขาย บริเวณถนนเยาวราชเป็นแหล่งชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน จัดเป็นย่านธุรกิจการค้า การเงิน การธนาคาร ร้านทอง ภัตตาคาร ร้านค้า รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ได้รับขนานนามว่าเป็นไข่นาหวานเมืองไทย เป็นไข่นาหวานที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก หากกล่าวถึงเยาวราชผู้คนอาจนึกถึงบรรยากาศที่เต็มไปด้วยสินค้าและผู้คนสัญจรไปมาโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีน ยิ่งใกล้ช่วงเทศกาลที่สำคัญ เยาวราชจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนที่มาจับจ่ายเลือกซื้อสินค้า ทั้งอาหาร ผลไม้ รวมไปถึงเครื่องกระดาศรูปเทียน เพื่อเตรียมการสำหรับพิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2554: 85-93)

ชุมชนเจริญไชย ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเจริญกรุงตอนบน โดยชาวจีนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ในสมัยก่อนส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกวางตุ้งและชาวจีนแต้จิ๋ว ที่มาของชื่อสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “พลับพลาไชย” ร่วมกับ “เจริญกรุง” กลายเป็น “เจริญไชย” เดิมทีชาวจีนเรียกบริเวณแห่งนี้ว่า ตรอกตงเฮงโกย ชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตกระดาศสำหรับใช้ในงานพิธีกรรมของชาวจีนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีความเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย อาจเพราะตั้งอยู่ใกล้กับศาสนสถานที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนอย่าง วัดเล่งเน่ยยี่ ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ ศาลเจ้ากวางตุ้ง ศาลเจ้าหลิตีเปี้ยว และศาลเจ้าไต้ฮงกง อดีตของชุมชนเจริญไชยนั้นนอกจากเป็นแหล่งค้าขายสินค้าสำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรมแล้วยังเป็นย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานชาวจีนและเป็นย่านของธุรกิจโพยก๊วน รวมทั้งโรงน้ำชาและหญิงโคมเขี้ยว ต่อมาในพ.ศ. 2473 โรงน้ำชาถูกแทนที่ด้วยสถานลีลาศ กิจการหญิงโคมเขี้ยวจึงได้เริ่มหายไปจากตรอกเจริญไชยและเยาวราชจนเหลือแต่ร้านค้าพาณิชย์ทั่วไป

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช-เจริญกรุงกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปจากผังแนวคิดหรือหลักการของผังเมืองรวมกรุงเทพฯ 2556 เนื่องจากเยาวราช-เจริญกรุงถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดงหรือพื้นที่ประเภทพาณิชย์กรรม มีความเป็นพื้นที่พาณิชย์เข้มข้น คือเป็นการค้าภายในเมืองที่มีราคาที่ดินสูงและมีความต้องการซื้อของทำเลในพื้นที่สูง จึงถือได้ว่าผังเมืองฉบับดังกล่าวส่งเสริมให้ย่านเยาวราช-เจริญกรุงเป็นพื้นที่เชิงพาณิชย์มากกว่าพื้นที่เชิงอนุรักษ์ และชุมชนเจริญไชยก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาและปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเจริญไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนเจริญไทย พ.ศ. 2411 – 2563 ประการที่สองเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเจริญไทย พ.ศ. 2411 – 2563

ภูมิหลังการเข้ามาของชาวจีนและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

สยามกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันมาอย่างช้านานผ่าน “ระบบบรรณาการ” หรือ “จิ้มก้อง” ซึ่งเป็นสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศจีนกับประเทศอื่นๆโดยรอบ เพราะประเทศจีนเชื่อว่าตน เป็นศูนย์กลางอำนาจ และมองดินแดนอื่นด้อยกว่า จะต้องสวามิภักดิ์โดยการส่งเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิจีนตามกำหนด เพื่อแลกกับการคุ้มครองรวมทั้งผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองจากจีน

ตั้งแต่อดีตชาวจีนในประเทศไทย ถูกคนไทยโดยทั่วไปเรียกว่า “เจ๊ก” หรือเรียกตามภาษาในเชิงวิชาการว่า “จีนโพ้นทะเล” หรือ “คนไทยเชื้อสายจีน” ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความผูกพันและแทรกซึมอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน ด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อได้หล่อหลอมเข้าด้วยกันจนทำให้คนไทยและคนจีนเข้ากันได้ดีและกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย

ชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลานานมาแล้วชาวจีนจึงเปรียบเสมือนญาติมิตร เพื่อนพ้องน้องพี่กันมาอย่างยาวนาน มีสายเลือดกลมกลืนจนแยกกันไม่ออก โดยประวัติศาสตร์ของชาวจีนอพยพมาในประเทศไทยสามารถเรียงเหตุการณ์เป็นลำดับ ดังนี้

1. สมัยสุโขทัย ข้อมูลการติดต่อระหว่างสยามกับจีนในสมัยสุโขทัยมีไม่มากนัก แต่พอมีหลักฐานระบุว่าในสมัยสุโขทัยมีพ่อค้าชาวจีนเดินเรือสำเภาเข้ามาค้าขายในดินแดนสุวรรณภูมิบริเวณเมืองนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร และมีการซื้อสินค้าจากสยามกลับไปขายที่เมืองจีน ถึงแม้ว่าในยุคนี้จะมีพ่อค้าชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขายจำนวนมาก แต่ก็มีไม่มากนักที่ตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่อย่างถาวร

2. สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นมีหลักฐานที่กล่าวถึงเรื่องพระร่วงไปเมืองจีน และเอกสารของจีนพบว่ามีเจ้านครอินทร์เชื้อสายสุพรรณภูมิได้เดินทางไปเมืองจีนหลายครั้ง ซึ่งเจ้านครอินทร์ผู้นี้เป็นพระร่วงในหลักฐานตำนานสุโขทัย และในหลักฐานจดหมายเหตุจีนมีการกล่าวถึงเจ้าลู่ฉินอิงเจ้าเมืองสุพรรณบุรีได้ไปเมืองจีน ซึ่งก็คือ เจ้านครอินทร์

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (1913 – 1931) เจ้านครอินทร์ หรือ สมเด็จพระนครินทราธิราช (พระราชชนัดดา) ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านการค้า ทรงเสด็จไปยังเมืองจีนหลายครั้งตั้งแต่ยังไม่ทรงครองราชย์จนตลอดรัชสมัยของพระองค์ รัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคทองทางการค้ายุคต้นของกรุงศรีอยุธยา เพราะมีการทรงส่งคณะราชทูตกับเรือสินค้าไปค้าขายกับเมืองจีนถึง 14 ครั้ง และมีการนำช่างทำเครื่องปั้นดินเผาจากจีนมายังสยาม ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การค้ามีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น มีการจัดเรือสำเภากลงออกไปติดต่อค้าขายกับเมืองจีน ทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาจำนวนมากขึ้นจากเดิม ช่วยให้ธุรกิจการค้าในราชอาณาจักรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พ่อค้าชาวจีนยุคบุกเบิกจึงได้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในสยาม นับตั้งแต่ยุคแผ่นดินพระนารายณ์ การค้าขายทางเรืออยู่ในการควบคุมของชาวจีนเป็นหลัก

3. สมัยกรุงธนบุรี มีชาวจีนเข้ามาทำการค้าและอพยพมายังสยามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว พระมหากษัตริย์ผู้ดูแลชาวจีนในกลุ่มที่พูดภาษาเดียวกันจึงได้ส่งเสริมการอพยพของชาวจีนแต้จิ๋วให้เดินทางมายังสยาม ทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลในสยามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การค้าขายของชาวจีนนั้นยังมีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก จึงมีนโยบายสนับสนุนพ่อค้าชาวจีนในสยาม รวมถึงมีการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวเฉาโจ (ชาวแต้จิ๋ว) ชาวจีนกลุ่มนี้จึงถูกเรียกว่า **จีนหลวง (Royal Chinese)**

4. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพเข้ามาของชาวจีนยุคแรกเป็นผู้ชายโดยส่วนใหญ่ เมื่อเข้ามาตั้งรกรากแล้วจึงได้แต่งงานกับหญิงไทยจนกลายเป็นค่านิยมในสมัยนั้น แต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์กระแสการอพยพเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะผู้หญิงจีนมีการอพยพเข้ามาในสยามเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้การแต่งงานกับหญิงสยามลดลง ในสมัยรัชกาลที่ 1 พระองค์ทรงสนับสนุนและทรงต้อนรับชาวจีนอพยพ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรงให้ชาวจีนมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและมีการอนุญาตให้ทำธุรกิจอย่างเสรี ต่อมาในรัชกาลที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนจีนมีความสนิทแนบแน่นมากยิ่งขึ้น เป็นช่วงที่มีชาวจีนอพยพเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินเลี้ยงชีพภายใต้พระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก ต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 5 ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัชสมัยที่มีคนจีนอพยพเข้ามามากที่สุด เพราะมีการกล่าวถึงการส่งแรงงานคนจีนไปทำนาและตั้งโรงสีไฟที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีการสร้างวัดจีนวัดแรกคือวัดมังกรกมลาวาส รวมไปถึงสร้างถนน สร้างธนาคารจีน และมีหนังสือพิมพ์จีนเกิดขึ้นในรัชสมัยนี้

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการใช้ระบบไพร่ในการควบคุมกำลังคน โดยชาวจีนนับเป็นคนต่างชาติที่ไม่ถูกควบคุมด้วยระบบไพร่ คำว่าชาวจีนนั้นหมายถึงคนจีน บุตรหรือหลานจีน ถ้ายังไฉ่หมเปี้ยถือว่าเป็นคน

จีน แต่ถ้าสักข้อเมื่อขึ้นทะเบียนก็ถือว่าได้กลายเป็นคนไทยที่อยู่ในระบบไพร่ แม้ว่าจะมีการไต่ถามเป็ยก็ตาม โดยชาวจีนที่เข้ามามีทั้งไปๆมาๆ ไม่ได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนถาวรเรียกชาวจีนกลุ่มนี้ว่า **จีนจร** ส่วนกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานถาวรเรียกว่า **จีนคงเมือง**

ต่อมาในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 มีกระแสต่อต้านชาวจีนเกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้รัฐบาลมีนโยบายให้สิทธิแปลงสัญชาติเป็นคนไทยแก่ต่างชาติที่เข้ามาอยู่ไม่น้อยกว่า 5 ปี ชาวจีนอพยพจึงมีวิธีปรับตัวกลมกลืนให้เข้ากับคนไทย โดยเลือกที่จะรับเอาชื่อและนามสกุลไทยมาใช้ ในสมัยพ.ศ. 2453 มีชาวจีนโพ้นทะเลได้เดินทางเข้ามาในไทยเป็นจำนวน 792,000 คน เพิ่มขึ้นจากพ.ศ. 2368 ถึง 562,000 คน ต่อมาในสมัยของรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2475 ประชากรไทย 12.2% เป็นชาวจีนโพ้นทะเล พ.ศ. 2503 มีชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจำนวนประมาณ 3 ล้านคน โดยส่วนมากมาจากแคว้นกวางตุ้งและฟูเกี้ยน จากจำนวนทั้งหมดที่อยู่ในประเทศไทยกลุ่มชาวจีนแต่จิวมีประมาณร้อยละ 56 แคร์ร้อยละ 16 ไทหล่าร้อยละ 7 ฮกเกี้ยนร้อยละ 7 นอกนั้นเป็นไต้หวันและอื่นๆ ร้อยละ 5 และในพ.ศ. 2513 ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 ลูกหลานจีนที่เกิดในไทยมากกว่า 90% ถือสัญชาติไทยโดยสมบูรณ์ (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2554: 11-39)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในประเทศไทย

ในสมัยสุโขทัยชาวจีนกลุ่มแรกที่เข้ามาเป็นพวกพ่อค้าที่เดินทางเข้ามาค้าขายในบริเวณอ่าวไทยซึ่งปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า พ่อค้าชาวจีนได้เข้ามาตั้งแหล่งการค้าและท่าจอดเรือหลายแห่งในบริเวณอ่าวไทย ก่อนที่ชาวไทยจะเข้ามาอยู่รวมกันเป็นปึกแผ่นที่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาและคาบสมุทรมาลายูในพุทธศตวรรษที่ 18 (พลกุล อังกินันท์, 2514: 7)

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาการค้ากับจีนมีความรุ่งเรืองมาก มีคนจีนจำนวนมากไม่น้อยเข้ามาตั้งถิ่นฐานตลอดเส้นทางเดินเรือเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา และบริเวณทั้งในและนอกกำแพงเมือง โดยตัวเมืองของกรุงศรีอยุธยานั้นมีน้ำล้อมรอบ เรือที่มายังเมืองหลวงจะจอดอยู่ที่ท่าหน้ากของชาวจีนทางมุมเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่ปลายถนนตะวันออก-ตะวันตกซึ่งนักเขียนชาวอังกฤษเรียกว่า “**แถบเมืองจีน**” ซึ่งชาวจีนในสมัยกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่ประกอบด้วยพ่อค้า และผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ เช่น คนเลี้ยงหมู ชาวนาน ช่างฝีมือ นักแสดง งิ้ว แพทย์ หรือถ้ามีความรู้มากอาจได้รับราชการในราชสำนักของไทย อย่างไรก็ตามแม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะเสียกรุงครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2310 ชาวจีนในกรุงศรีอยุธยาก็ยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ตลอดริมฝั่งคลองต่างๆในถิ่นของชาวจีนและรอบๆบริเวณเมืองเก่าในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 (วิลเลียม จี. สกินเนอร์, 2548: 12-16)

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สร้างเมืองใหญ่ที่บางกอกหรือกรุงธนบุรี ชาวจีนที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาก็ได้อพยพติดตามมา เกิดชุมชนจีนขึ้นหลายแห่งบนคลองอ้อมหรือแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม แต่สำหรับพระยาราชเศรษฐี หัวหน้าจีนและลูกน้องในกองทัพจีนที่เคยช่วยราชการรบพม่า นั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเมตตาพระราชทานที่ดินปากตะวันตกของกรุงธนบุรี (หรือที่ดิน

บริเวณพระบรมมหาราชวังปัจจุบัน) ให้ กระทบเมื่อก่อตั้งราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระประสงค์ที่จะสร้างพระบรมมหาราชวังบนพื้นที่ชุมชนของชาวจีน จึงส่งผลให้ชาวจีนต้องย้ายไปอยู่ในพื้นที่ที่สมัยนั้นเรียกกันว่า “สำเพ็ง” แทน ซึ่งมีบริเวณตั้งแต่คลองใต้วัดสามปลื้ม นอกประตูเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง ดังนั้นพื้นที่บริเวณสำเพ็งจึงได้กลายเป็นแหล่งของชาวจีนมาตั้งแต่สมัยตั้งบางกอกเป็นเมืองหลวง

ต่อมาราวพ.ศ. 2423 มีการอพยพเข้ามาของชาวจีนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีการเดินเรือเป็นประจำระหว่างเมืองชัวเถา-กรุงเทพฯ สัปดาห์ละ 2 เที่ยว ซึ่งเรือแต่ละลำสามารถบรรทุกผู้โดยสารได้ถึง 1,000-3,000 คน อีกทั้งยังไม่มีมาตรการจำกัดจำนวนชาวจีนที่จะเดินทางเข้ามายังเมืองไทยและค่าเดินทางมีราคาถูก ผู้คนจากเมืองชัวเถาจึงสามารถเดินทางเข้ามายังเมืองไทยได้อย่างสะดวกและจากการที่มีท่าเรือขึ้นฝั่งอยู่บริเวณท่าราชวงศ์ จึงส่งผลให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานและประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณนั้น ซึ่งย่านดังกล่าวได้ขยายวงกว้างออกไปจนกลายเป็นย่านชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ที่ประกอบไปด้วยย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราชและย่านบริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 24)

ชุมชนจีนเจริญไชย

เมื่อก้าวถึงย่านชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้คนย่อมนึกถึงย่านเยาวราช-สำเพ็ง-เจริญกรุง แหล่งการค้าธุรกิจที่มีความเก่าแก่และมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตที่เนืองแน่นไปด้วยกิจการร้านค้าที่มีหลากหลายอย่างห้างทอง ธนาคาร ภัตตาคาร และร้านขายสินค้าที่มาจากเมืองจีน แต่ถ้าหากต้องการซื้อสินค้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่างๆ ของชาวจีน ชุมชนเจริญไชยซึ่งตั้งอยู่ในตรอกเล็กๆ ที่เติบโตมาพร้อมๆ กับถนนเจริญกรุงถือเป็นศูนย์กลางการค้าขายกระดาษไหว้เจ้าและสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยที่ปัจจุบันได้รับแรงกดดันจากการพัฒนาสมัยใหม่และการเติบโตของเมือง

สภาพโดยทั่วไปของชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 1 ชุมชนเจริญไชย

ชุมชนเจริญไชยมีที่ตั้งอยู่บริเวณซอยเจริญกรุง 23 แขวงป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ติดกับถนนเจริญกรุง ถนนพลับพลาไชย และตรอกอิสราณภาพ มีลักษณะเป็นอาคารปูน 2 ชั้น ตึกแถวด้านนอกติดกับถนนเจริญกรุงและถนนพลับพลาไชย และตึกแถวข้างในซอยมีลักษณะหันหน้าเข้าหากันซ้ายขวาและมีทางเดินตรงกลาง โดยตึกแถวด้านนอกเป็นที่ตั้งของร้านค้าหลากหลายประเภท ส่วนใหญ่เป็นร้านขายกระดาษไหว้เจ้า ร้านขายยาจีน ร้านขายอุปกรณ์ถ่ายภาพ และร้านขายขนม ผลไม้สำหรับใช้ไหว้เจ้า ส่วนตึกแถวข้างในซอยมีลักษณะเป็นกึ่งตลาดที่มีทั้งที่อยู่อาศัย และร้านค้าต่างๆ เช่น ร้านขายกระดาษไหว้เจ้า ร้านอาหารเล็กๆ รวมทั้งมีแผงลอยขายของสดอย่างเช่นอาหารทะเลอีกในบริเวณใกล้เคียงด้วย

ภาพที่ 2-4 บริเวณชุมชนเจริญไชย

สำหรับกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณชุมชนเจริญไชนั้น เดิมเป็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่ทรงได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพ.ศ. 2435 ต่อมากรรมสิทธิ์ที่ดินได้ตกทอดมายังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ทรัพย์สินรวมถึงที่ดินบริเวณเจริญไชนจึงได้ตกทอดมายังพระชายา คือ หม่อมราชวงศ์พันธุ์ทิพย์บริพัตร ผู้ก่อตั้งมูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ ในปี 2511 ทำให้ปัจจุบันตึกแถวบริเวณเจริญไชนอยู่ในกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชน, 2556: 20-24)

ประวัติความเป็นมาของชุมชนเจริญไชน

เจริญไชน ในอดีตเป็นหนึ่งในย่านที่มีผู้ประกอบการและแรงงานชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คำว่า “เจริญไชน” สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “เจริญกรุง” กับ “พลับพลาไชน” โดยนำมาใช้เป็นชื่อตรอกเรียกว่า “ตรอกเจริญไชน” ในอดีตตรอกนี้เป็นที่รู้จักในหมู่ชาวจีนว่า “ตงเฮงโกย” ซึ่งตึกแถวด้านในตรอกนั้นสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีประมาณ 60 ห้อง เรียกว่า เต็กกอหัง แปลว่า ไม้ไผ่ยาว โดยตึกแถวบริเวณด้านในซอยใช้สำหรับเป็นอยู่อาศัย ส่วนตึกแถวบริเวณที่ติดกับถนนใหญ่จะใช้สำหรับประกอบการค้าต่างๆ เช่น ร้านยาจีน สุราต่างประเทศ ร้านการแพทย์ ร้านขายกระดาษไหว้เจ้า ฯลฯ

จุดประสงค์หนึ่งของการเข้ามาขายแรงงานของชาวจีนในย่านนี้ก็เพื่อหาเงินเลี้ยงชีพและส่งให้กับครอบครัวที่อยู่ทางเมืองจีน ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้บริเวณชุมชนเจริญไชนรวมไปถึงย่านเยาวราชและสำเพ็ง เกิดการทำโพงก๊วนกันอย่างแพร่หลายจนกลายมาเป็นแหล่งโพงก๊วนขนาดใหญ่ ซึ่งโพงก๊วนนี้มีลักษณะคล้ายกับการส่งธนาณัติที่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้นจะส่งเงินหรือจดหมายกลับไปให้ที่บ้าน นอกจากนี้สำหรับบางคนก็ใช้ติดต่อกับทางประเทศจีนเพื่อนำสินค้าเข้ามาทำการค้าขายในประเทศไทย

ย่านเจริญไชนในอดีตนอกจากจะเป็นย่านที่อยู่อาศัยของแรงงาน ย่านการค้าขายที่มีเอกลักษณ์และย่านโพงก๊วนแล้วยังเป็นแหล่งความบันเทิงอย่างหนึ่ง ซึ่งกิจการความบันเทิงที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมในย่านนี้มาก ได้แก่ โรงโสเภณีหรือซ่อง โดยในอดีตนั้นจะมีการแขวนโคมไฟสีเขียวไว้เป็นสัญลักษณ์ที่หน้าร้านทำให้ผู้หญิงขายบริการถูกเรียกว่า “หญิงโคมเขียว” ในช่วงปี 2450 ยังไม่มีกิจการสถานเริงรมย์ต่างๆ เช่น บาร์สถานลีลาศหรือไนต์คลับ ดังนั้นสถานที่ที่ผู้ชายจะไปแสวงหาความเริงรมย์ก็มีเพียงแค่ “ถนนควาโลเกีย” ที่หมายถึง ซ่องโสเภณี ซึ่งซ่องในเวลานั้น มี 2 แบบ คือ ซ่องจีนและซ่องไทย ซ่องไทยส่วนใหญ่ตั้งอยู่แถวตลาดใหม่ ถนนราชดำเนิน และซอยทรัพย์ บนถนนสี่พระยา ส่วนซ่องจีนนั้นจะตั้งอยู่ตามตรอกซอยบนถนนเยาวราชกับถนนเจริญกรุงอันเป็นแหล่งชุมชนของชาวจีน แบ่งออกเป็นซ่องชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นต่ำ

ซ่องโสเภณีชั้นกลาง เรียกว่า ร้านน้ำชา และตัวโสเภณีจะถูกเรียกว่า “เงินน้ำชา” แบ่งเป็น 2 เกรด เกรดหนึ่งรวมศูนย์อยู่ที่ตรอกวานิช ตรอกศาลเจ้าแม่กวนอิม เกรดสองอยู่แถววัดมังกรกมลาวาสและตรอก

ถ้ำงอก หรือบริเวณย่านเจริญไชยในปัจจุบัน เมื่อราวพ.ศ. 2473 ความนิยมเรื่องการลีลาศได้เริ่มแพร่หลาย เข้ามาจากเชียงใหม่และฮ่องกง เริ่มมีกิจการสถานลีลาศเกิดขึ้น สถานลีลาศจึงกลายเป็นธุรกิจเรีงรมย์แห่งใหม่ ในสังคมชุมชนชาวจีน โรงน้ำชาจึงได้รับผลกระทบ เนื่องจากโสเภณีร้านน้ำชาได้พากันเปลี่ยนอาชีพมาเป็นคู่ ลีลาศแทน และภายหลังจากสงครามจีนต่อต้านญี่ปุ่น ผู้หญิงจากเมืองจีนไม่สามารถเดินทางมาต่างแดนได้อีก ธุรกิจร้านน้ำชาจึงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่องและปิดตัวลงจนแทบไม่เหลือให้เห็นในเวลาต่อมา

จะเห็นได้ว่าย่านเจริญไชยในอดีตเป็นทั้งย่านการค้าและย่านที่พักอาศัยของแรงงานต่างๆ ที่เป็นกลุ่ม ชาวจีนโดยส่วนใหญ่ ดังนั้นเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวมจึงแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความเป็นเอกลักษณ์โดยอยู่ บนพื้นฐานของวิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นโพยก๊วน โรงโสเภณี โรงน้ำชา ร้านขายกระดาษ ไขว้ เป็นต้น (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 25-28)

ความสำคัญของชุมชนเจริญไชย

ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังมีการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนมาอย่างต่อเนื่อง เต็ม ไปด้วยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต เมื่อมีความเจริญเข้ามาและได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ผู้คนใน ชุมชนเจริญไชยหันมาร่วมมือกันในการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทุกคนได้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่คุณค่าทางประวัติศาสตร์

เมื่อกกล่าวถึงชุมชนเจริญไชยในปัจจุบัน ชุมชนแห่งนี้ถือเป็นชุมชนของชาวจีนที่เก่าแก่และสำคัญที่สุด แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ถูกรายล้อมด้วยศาสนสถานที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนถึง 5 แห่ง ได้แก่ วัด มังกรมลาวาส(เล่งเน่ยยี่) ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ ศาลเจ้ากวางตุ้ง ศาลเจ้าลี้ตีเปี้ยว และศาลเจ้าไต้ฮงกง ซึ่งชาวจีนในอดีตที่อพยพเข้ามาในบริเวณนี้ก็ได้นำความรู้ความสามารถที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและประเพณี วัฒนธรรมต่างๆมาประกอบอาชีพ ผลิตกระดาษไขว้เจ้าและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อจนทำให้ชุมชนเจริญไชย กลายมาเป็นแหล่งผลิตกระดาษสำหรับใช้ในงานพิธีกรรมของชาวจีนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดและมีความเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

2. เป็นชุมชนที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม

จากหลักฐาน “แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2450” และจากสำเนาพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 เป็น หลักฐานยืนยันว่าตึกเก่าทั้งหมดในบริเวณชุมชนเจริญไชยถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นหากนับอายุ ตึกแถวในบริเวณชุมชนเจริญไชยก็น่าจะมีอายุมากกว่าหนึ่งร้อยปี และตึกแถวในบริเวณชุมชนเจริญไชยแห่งนี้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการวางผังชุมชนทางการค้ายุคแรกของสยาม ซึ่งการออกแบบชุมชนตาม ลักษณะเช่นนี้เป็นการคำนึงถึงพื้นที่ใช้สอยทางการค้าอย่างสูงสุด คือลักษณะอาคารที่อยู่อาศัยที่พออยู่ได้และมี พื้นที่เพียงพอสำหรับการประกอบอาชีพ ซึ่งยังคงมีตึกแถวที่มีลักษณะตามแบบก่อสร้างนี้เหลือให้เห็นอยู่ใน ชุมชนเจริญไชยเป็นจำนวนมาก (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 32-34)

จากรายงานการศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ตึกแถวชุมชนเจริญไชยของคณะนักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้อธิบายคุณค่าทางศิลปะ และสุนทรียภาพของตึกแถวในย่านเจริญไชย ไว้ดังนี้

2.1 ผังบริเวณ(Layout) เป็นการวางผังอาคารชุดทั้งชุมชนที่ตอบรับกับการค้า โดยตึกแถวหันหน้าเข้าสู่ถนน เรียงตัวเป็นแนวยาว ตึกแถวบริเวณหัวมุมมีการตัดมุมและเกิดเป็นทางเข้าหลักของตึกที่อยู่บริเวณหัวมุมนี้ ตึกแถวมีลักษณะแบ่งเป็นห้องๆ โดยหนึ่งห้องใช้สำหรับหนึ่งครอบครัว หรือ หนึ่งกิจการ การวางผังดังกล่าวเป็นลักษณะของวิถีแบบใหม่ ซึ่งก็คือ ยุคแรกเริ่มของการค้าแบบเสรีที่เข้มข้นขึ้นในสยาม

2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม เป็นอาคารตึกแถวที่ได้นำรูปแบบมาจากประเทศสิงคโปร์ เป็นอาคารสำหรับชนชั้นแรงงานและชนชั้นกลางที่มีโครงสร้างเป็นอิฐและปูนในยุคแรกของสยาม และได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง จนกลายมาเป็นรูปแบบตึกแถวประเภทคอนกรีตซึ่งได้กระจายตัวไปทั่วทั้งกรุงเทพฯและสยาม โดยตึกแถวในชุมชนเจริญไชย สามารถแบ่งเป็นยุคได้ดังนี้

ตึกแถวที่สร้างขึ้นก่อนพ.ศ. 2435 ตามหลักฐานสำเนาพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 อาคารเป็นแบบอิฐและปูน 2 ชั้น มีกันสาดหน้าบ้าน เป็นพื้นไม้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก มีขนาด 3.50 x 7.00 เมตร มีบันไดทางขึ้นเป็นโครงสร้างไม้ ส่วนที่สอง มีขนาด 3.50 x 1.50 เป็นลานเปิดโล่งหรือเรียกอีกอย่างว่า ซานกลางบ้าน และส่วนที่สาม เป็นอาคารส่วนที่อยู่ท้ายสุดมีชั้นเดียว ซึ่งเดิมทำหน้าที่เป็นครัว มีลวดลายปูนปั้นระดับแนวเสาและรอบหน้าต่าง

ตึกแถวที่สร้างขึ้นระหว่างพ.ศ. 2435 – 2459 เป็นอาคารแบบ 2 ชั้น มีระเบียงอาคารตึกแถวที่เป็นโครงสร้างอิฐและปูนที่เริ่มมีการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กเข้ามาใช้ในโครงสร้างบางส่วน ระเบียงเป็นลักษณะของชั้นงานที่ทำขึ้นนอกพื้นที่แล้วนำเข้ามาประกอบในสถานที่ก่อสร้าง และพื้นที่บางส่วนของตัวอาคารยังเป็นโครงสร้างไม้ เช่น พื้นและหลังคา เป็นต้น

ตึกแถวที่สร้างขึ้นราวพ.ศ. 2460 – 2465 เป็นแบบอาคาร 3 ชั้น ในส่วนของเสา คาน และระเบียงเป็นโครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นยังเป็นไม้ และโครงสร้างหลังคาเป็นไม้และกระเบื้องว่านดินเผา ขนาด 12 นิ้ว

ตึกแถวที่สร้างขึ้นระหว่างพ.ศ. 2465 – 2475 อาคารเป็นโครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ลักษณะภายนอกมีความคล้ายคลึงตึกแถวที่สร้างในช่วงพ.ศ. 2450 แต่ไม่มีการจัดผังเป็นซานกลางบ้าน กล่าวคือ เป็นอาคาร 2 ชั้น มีขนาด 4.00 x 12.00 เมตรทั้งหลัง และมีโครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลังรวมทั้งพื้นก็เป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กปูด้วยกระเบื้อง ตึกแถวที่สร้างขึ้นในราวพ.ศ. 2475 เป็นแบบอาคาร 3 ชั้น มีคานฟ้า โครงสร้างเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง ปูพื้นด้วยกระเบื้องซีเมนต์เขียนลาย

สีสันสวยงาม บันไดเป็นโครงสร้างไม้ และโครงสร้างหลังคามีความแตกต่างจากชุมชนอื่น คือ เป็นหลังคาแบบคอนกรีตเสริมเหล็กที่สามารถขึ้นไปใช้พื้นที่บนดาดฟ้าได้

ปัจจุบันตึกแถวในบริเวณเจริญไชยอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการถูกรื้อถอน หรือปล่อยให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ถึงแม้เป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมีอายุเก่าแก่แต่ก็ถูกมองข้ามโดยนักวิชาการด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มองตึกอาคารเหล่านี้เป็นเพียงตึกเก่าที่มีคุณค่าต่ำกว่าอาคารรูปแบบอื่น อีกทั้งไม่มีแนวทางการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ที่ชัดเจน

กลุ่มเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนเจริญไชย

โดยทั่วไปชาวจีนโพ้นทะเลจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มชุมชนตามเมืองต่างๆ เรียกว่า ชุมชนชาวจีน ความกลมกลืนของชาวจีนโพ้นทะเลกับชาวพื้นเมืองในดินแดนแต่ละดินแดนก็จะมี ความแตกต่างกันออกไป ในประเทศไทยมีคนไทยเชื้อสายจีนประมาณ 12-14 % (พ.ศ. 2546) ของประชากรทั้งประเทศ และยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถนับได้ เพราะมีกลมกลืนกับคนไทยไปแล้วโดยการแต่งงานข้ามเชื้อชาติที่มีมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี

ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน แบ่งได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. ชาวจีนแต้จิ๋ว อพยพมาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง
2. ชาวจีนแคะ อพยพมาจากทางตอนเหนือมณฑลกวางตุ้ง
3. ชาวจีนไหหลำ อพยพมาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ
4. ชาวจีนฮกเกี้ยน อพยพมาจากทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน
5. ชาวจีนกวางตุ้ง อพยพมาจากทางตอนใต้ของมณฑลกวางตุ้ง

กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนมากบรรพบุรุษจะเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว รองลงมาคือแคะ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และไหหลำตามลำดับ เชื้อสายแต้จิ๋วในประเทศไทยมีประมาณ 56 % แคะ 16 % ไหลำ 11 % กวางตุ้ง 7 % ฮกเกี้ยน 7 % และอื่นๆ 12% ส่วนมากอาศัยอยู่ในเมือง ประกอบอาชีพค้าขาย และยังทำงานอยู่ในทุกวงการ ทั้งยังเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมากมาย (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2554: 43-46)

ในชุมชนเจริญไชย กลุ่มชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยในอดีตโดยส่วนใหญ่ แรกเริ่มเป็นชาวจีนกวางตุ้ง ต่อมาเป็นชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนแคะ โดยหลักฐานที่สามารถนำมาใช้ยืนยันได้คือ “ศาลเจ้าเงิน” อชิรัชญ์ไชยพจน์พานิช (2561: 15-16) ได้อธิบายลักษณะการตั้งถิ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในช่วงแรกเริ่มไว้ว่ามีลักษณะ

การตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มกันตามกลุ่มภาษาของตน และพยายามไม่ข้องแวะกับกลุ่มภาษาอื่น การตั้งชุมชนของชาวจีนตามกลุ่มภาษาของตนเองนั้นสามารถสันนิษฐานการตั้งชุมชนของชาวจีนจากกลุ่มที่ตั้งศาลเจ้าได้ เนื่องจากศาลเจ้าโดยทั่วไปมักสร้างขึ้นด้วยชาวจีนกลุ่มภาษาใดภาษาหนึ่งที่ตั้งชุมชนบริเวณนั้น ซึ่งพื้นที่บริเวณชุมชนเจริญไชยมีศาลเจ้าและวัดจีนถึง 5 แห่ง ที่ล้วนมีความเชื่อมโยงกับชาวจีนทั้งสามเชื้อสายนี้

1. ศาลเจ้าของชาวจีนกวางตุ้ง

ศาลเจ้ากวางตุ้ง ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุงใกล้สี่แยกแปลงนาม มีชื่อเรียกอีกชื่อว่า “กงจิ้งถ้ง” แปลว่า หอเคารพ สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากมณฑลกวางตุ้งเข้ามารวมตัวกัน จัดตั้งสมาคมอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อพ.ศ. 2420

ตามบันทึกในสมัยจักรพรรดิฉินเฉิง ได้มีกลุ่มชาวจีนกวางตุ้งซึ่งเป็นผู้การค้าจึงชีวิตแฉว รวบรวมจำนวนเงิน 17,000 กว๋าบาท ซื้อที่ดิน 1 แปลง บริเวณถนนเจริญกรุง และเริ่มก่อตั้งเป็นสมาคมการกุศลสำหรับชาวจีนกวางตุ้ง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และตั้งชื่อว่า “กว๋องสิ่วปิตไสย” ต่อมาในพ.ศ.2423 ชาวจีนกลุ่มนี้ได้ร่วมกันสร้างศาลเจ้ากวางตุ้งขึ้นมา หลังจากนั้นได้ทำกิจกรรมหลัก เช่น สุสานกวางตุ้ง โรงพยาบาล และโรงเรียน นอกจากนี้ยังได้จัดตั้ง “กรมคุ้มครองช่วยเหลือความปลอดภัยจากสังคม” และยังเป็นผู้ใหญ่ช่วยไกล่เกลี่ยเรื่องทะเลาะวิวาทระหว่างชาวจีนกวางตุ้งอีกด้วย (Chinatown yaowarach ไซนาทาวน์ เยาวราช, 2560)

ศาลเจ้ากวางตุ้งมีศาลประธานคือ “ซำป้อหุกโจ้ว” ภายในศาลมีเจ้าแม่กวนอิมปางประทานพรถือยาเม็ดกับน้ำ มีเทพเจ้ากวนอู เทพเจ้าซ่งจื้อ เทพเจ้าเหิงฉ่างตี้ซุน หรือ เจ๊กเซียนฮ่องเต้ และเทพเจ้าลูป่าน ซึ่งเทพเจ้าทั้งหมดได้อัญเชิญมาจากเมืองจีน ในส่วนของการออกแบบการก่อสร้างและการตกแต่งศาลเจ้านั้นทำตามแบบสถาปัตยกรรมจีนโบราณทุกประการ ปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน มีโรงพยาบาลที่ก่อตั้งโดยสมาคมกว๋องสิ่ว และอยู่ภายใต้การดูแลของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ภาพที่ 5 ศาลเจ้ากวางตุ้ง

2. ศาลเจ้าและวัดจีนของชาวจีนแต้จิ๋ว

ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ ตั้งอยู่ในตรอกอิสราณูภาพ ถนนเจริญกรุง ศาลเจ้าแห่งนี้มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบจีนตอนใต้สกุลช่างจีนแต้จิ๋วแบบ “ซี้เตี้ยมกิม” เล่งบ๊วยเอี้ยะ หรือเทพทางมังกร เป็นเทพที่ชาวแต้จิ๋วให้ความเคารพศรัทธา โดยเชื่อว่าเทพเล่งบ๊วยเอี้ยะจะปกป้องคุ้มครองฮวงจุ้ยของผู้ที่นับถือ นอกจากนี้ที่นี่ยังมีป้ายหินจารึกเก่าแก่ที่เขียนเป็นภาษาจีนว่าสร้างขึ้นในปี 2301 ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 31) นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าประวัติการสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ไม่มีความแน่ชัด บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นศาลเจ้าเก่าแก่สร้างขึ้นก่อนสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ แต่บางท่านเห็นว่าไม่น่ามีอายุเก่าแก่ถึงเพียงนั้น เนื่องจากป้ายดังกล่าวอาจโยกย้ายมาจากที่อื่น ขณะที่อีกหลายท่านคาดว่าเพิ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวจีนแต้จิ๋ว (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553, น.36-37) ความสำคัญของศาลเจ้าแห่งนี้ คือเป็นที่เก็บโบราณวัตถุมากมาย เช่น ป้ายโบราณ 3 ป้ายที่เขียนขึ้นในรัชสมัยพระเจ้ากวางสีฮ่องเต้แห่งราชวงศ์ชิง ระฆังจารึกชื่อ ฉิน ไท จื้อ ที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานที่ศาลเจ้านี้โดยเฉพาะ และมีกระถางรูปพระราชทานจากรัชกาลที่ 5 อีกด้วย ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมแต้จิ๋วแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 6 ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ

วัดมังกรกมลาวาส หรือ เล่งเน่ยยี่ ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุง ระหว่างซอยเจริญกรุง 19 และ 21 คำว่า “เล่ง” หรือ “เล้ง” ในภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่ามังกร คำว่า “เน่ย” แปลว่า ดอกบัวและคำว่า “ยี่” แปลว่า วัด วัดจีนแห่งนี้เป็นวัดที่รัชกาลที่ 5 โปรดฯ ให้สร้างขึ้นบนเนื้อที่ 4 ไร่ 18 ตารางวา โดยให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ร่วมกับพุทธศาสนิกชนชาวจีนดำเนินการก่อสร้างเมื่อพ.ศ. 2414 วัดแห่งนี้มีการออกแบบตามแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทางตอนใต้ของจีน โดยมีลักษณะแบบสกุลช่างแต้จิ๋วเป็นหลักในการวางผัง ถือเป็นวัดพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีศิลปะงดงามและใหญ่ที่สุดในประเทศไทย (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 30)

ภาพที่ 7 วัดมังกรกมลาวาส

ที่มา : วัดเล่งเน่ยยี่, เข้าถึงเมื่อ 23 มกราคม 2564,

เข้าถึงได้จาก <https://readthecloud.co/mangkon-kamalawat-temple-leng-noi-ye/>

ศาลเจ้าไต้ฮงกง ตั้งอยู่บนถนนพลับพลาไชย สร้างในพ.ศ. 2453 ตามแบบสถาปัตยกรรมจีนตอนใต้ ศาลเจ้าแห่งนี้เกิดจากความเคารพ เลื่อมใสหลวงปู่ไต้ฮง พระภิกษุชาวจีนแต่จีวที่มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ในยุคนั้นเกิดโรคระบาดผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ท่านได้จัดการเก็บศพไปฝังโดยไม่รังเกียจ ทั้งตั้งโรงรักษาโรค จัดหาอาหารและสิ่งของให้ผู้เดือดร้อน เมื่อหลวงปู่มรณภาพ ชาวบ้านจึงได้พร้อมใจกันสร้างกุศลศาลา เป็นอนุสรณ์ ประดิษฐานรูปสลักจำลองไว้เพื่อกราบไหว้ ระลึกถึงเมตตาธรรมคุณของท่านและกลายเป็นที่ เลื่อมใสของชาวจีน เมื่อชาวจีนแต่จีวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ในประเทศไทย จึงได้ร่วมใจกันสร้างศาลเจ้า ขึ้นมาพร้อมกับอัญเชิญรูปสลักหลวงปู่ไต้ฮงมาประดิษฐานในศาลเจ้าแห่งนี้ เพื่อให้ชาวจีนได้กราบไหว้บูชา และ จัดตั้ง “คณะเก็บศพไต้ฮงกง” เพื่อเก็บศพไร้ญาติ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิฮั่วเคี้ยวปอเต็กเซียงตึ้ง” หรือ ที่ รู้จักกันในนาม “ปอเต็กตึ้ง” (เจษฎา นิลสงวนเดชะ, 2561: 61)

ภาพที่ 8-9 ศาลเจ้าไต้ฮงกง

3. ศาลเจ้าของชาวจีนแคะ

ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยว ตั้งอยู่บนถนนพลับพลาไชย สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. 2445 ตามความศรัทธาในลัทธิเต๋าของชาวจีนแคะที่อพยพเข้ามายังประเทศไทยในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ชิง ภายในศาลเจ้ามีองค์เทพหล่อตงปิงเป็นเทพหนึ่งในแปดเซียนที่ชาวจีนเคารพนับถือ และมีการรักษาโรคโดยการเสี่ยงเซียมซีโดยมีองค์เทพ หลื่อตงปิงเป็นผู้รักษาตามความเชื่อและศรัทธาของชาวจีนทั่วไป ต่อมาในพ.ศ. 2531 ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยวเกิดเพลิงไหม้ สมาคมจีนแคะ จึงได้ดำเนินการก่อสร้างขึ้นมาใหม่จนแล้วเสร็จในพ.ศ. 2535 โดยตัวอาคารถูกสร้างแบบผสมผสานระหว่างศาลเจ้าและพระราชวัง เหตุการณ์ไฟไหม้ในครั้งนั้นไม่ได้ลุกลามไปยังชุมชนเจริญไชยที่อยู่ติดกัน ชาวบ้านในชุมชนจึงเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ปัจจุบันศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยวอยู่ในความดูแลของสมาคมฮากกา แห่งประเทศไทย (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 30)

ภาพที่ 10 ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยว

ที่มา : ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยว, เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564,

เข้าถึงได้จาก <https://bit.ly/3cXhtVq>.

วิถีชีวิตและประเพณีทางสังคมของชุมชนเจริญไชย

วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนเจริญไชยโดยส่วนใหญ่ผูกติดกับการค้าขายมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากพื้นที่และอาคารตึกแถวถูกสร้างและพัฒนาให้เหมาะแก่การค้า ด้านล่างใช้สำหรับประกอบอาชีพค้าขาย ด้านบนสามารถใช้เป็นที่พักอาศัย ในช่วงแรกลักษณะการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีความหลากหลายมากกว่าปัจจุบัน อาทิ อาชีพลากรถ (คนไทยในอดีตเรียกว่า รถเจ๊ก) รับจ้าง ช่างไม้ ช่างเสริมสวย ช่างตัดเสื้อสำหรับชาวจีนลากรถ ช่างทำมุ้งสำหรับรถลาก และอาชีพค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าประเภทอาหารหรือสินค้าที่ใช้สำหรับประกอบในงานพิธีกรรม ซึ่งในช่วงแรกการค้าขายสินค้าที่ใช้สำหรับประกอบในงานพิธีกรรมยังมีไม่เยอะเท่าใดนัก แต่ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงมาค้าขายสินค้าที่ใช้ในงานประกอบพิธีกรรมมากขึ้น เนื่องจากบริเวณชุมชนเจริญไชยรายล้อมไปด้วยศาสนสถานที่สำคัญของชาวไทยเชื้อ

สายเงินถึง 5 แห่ง จนปัจจุบันกลายมาเป็นแหล่งซื้อขายกระดาษไหว้เจ้าและสินค้าที่ใช้ในงานพิธีกรรมต่างๆ สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนที่อยู่อาศัยในชุมชนเจริญไชย จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนตลอดจนถึงวัยผู้สูงอายุ มีรุ่นลูกหลานที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นบ้างในบางครอบครัว และประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก ซึ่งเป็นกิจการที่สืบทอดต่อกันจากรพบุรุษ การที่ชุมชนเจริญไชยมีรุ่นลูกหลานอาศัยอยู่ในพื้นที่น้อยเป็นเพราะบางส่วนมีการย้ายออกไปประกอบอาชีพและไปศึกษาต่อยังพื้นที่อื่น ซึ่งเป็นผลมาจากความไม่แน่นอนของที่อยู่อาศัยเพราะเสี่ยงต่อการไม่ได้รับการต่อสัญญาเช่าในอนาคต แต่รุ่นพ่อแม่ไปจนถึงรุ่นอากงอาม่ายังคงมีความผูกพันกับอาชีพค้าขายและพื้นที่ของชุมชนเจริญไชยอยู่มาก การสื่อสารในชีวิตประจำวัน จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์นายภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์ อายุ 48 ปี ทายาทรุ่นที่ 3 ร้านบู๊เซ็ง ระบุว่า “ผู้คนในชุมชนใช้ภาษาไทยเป็นหลัก แต่ก็มีการสื่อสารเป็นภาษาจีนตามแต่ละสำเนียงของเชื้อสายของตนบ้างในวัยผู้ใหญ่ไปจนถึงวัยผู้สูงอายุ ซึ่งตัวของคุณภูมิสิทธิ์เอง ก็ใช้ภาษาจีนในการสื่อสารกับครอบครัวเช่นกัน พูดได้ ฟังได้ แต่อ่านและเขียนไม่ได้ เพราะไม่ได้เรียนภาษาจีนจากภายนอก แต่เป็นการเรียนรู้และคุ้นชินจากการใช้ในครอบครัว”

ในด้านของวัฒนธรรมประเพณี แม้ว่าชาวจีนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจะมีการปรับวิถีชีวิตให้ผสมกลมกลืนกับทางวัฒนธรรมไทย แต่ผู้คนในชุมชนเจริญไชยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธา วัฒนธรรมและประเพณีของจีนไว้อย่างเหนียวแน่น กระดาษไหว้เจ้าและสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวจีนเป็นหนึ่งในธุรกิจหลักของคนในชุมชนเจริญไชยที่มีความเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมความเชื่อของชาวจีน ซึ่งชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่อดีตได้นำความรู้ความสามารถที่ติดตัวมาสร้างเป็นอาชีพ สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น กลายเป็นแหล่งขายสินค้าเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของจีนครบวงจร นอกจากนี้เทศกาลต่างๆ ของชาวจีนก็ยังมีมาสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลตรุษจีน เทศกาลกินเจ หรือเทศกาลไหว้พระจันทร์ ซึ่งเทศกาลไหว้พระจันทร์นี้ถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนเจริญไชย เพราะเทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลที่ต้องใช้เครื่องกระดาษไหว้เจ้าที่ประดิษฐ์อย่างสวยงามจำนวนมาก การจัดกิจกรรมนี้ถือเป็นการนำเสนอทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านทางกิจกรรมที่จัดขึ้น ชุมชนเจริญไชยจึงมีการจัดกิจกรรมไหว้พระจันทร์หน้าบ้านยามค่ำคืนตามประเพณีจำนวนมาก แต่ภายหลังการจัดกิจกรรมไหว้พระจันทร์นี้เกิดความขบเซาะลงและเลิกจัดไปบางส่วน ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์สู้มเสี่ยงต่อการไล่รื้อชุมชน กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยจึงเริ่มฟื้นฟูการจัดกิจกรรมไหว้พระจันทร์ขึ้นมาอีกครั้งบริเวณพิพิธภัณฑสถานของชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย” โดยนายภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์ กล่าวว่า “การจัดกิจกรรมนี้ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อให้ชาวบ้านมารวมตัวกันและได้ทำกิจกรรมร่วมกัน” นอกจากนี้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก “บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย” ให้

คนภายนอกที่สนใจมาร่วมงาน ซึ่งกิจกรรมไหว้พระจันทร์ที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งจะมีการเสวนาในหัวข้อต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนหรือประเด็นที่เป็นกระแสในช่วงเวลานั้น โดยหัวข้อที่เกี่ยวกับชุมชนมีสาระสำคัญที่ต้องการจะสื่อผ่านการเสวนา ดังนี้

1. นำเสนอความสำคัญ สภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขของชุมชนเมืองเก่าในสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับปัญหาการพัฒนาเมืองอย่างไร้ทิศทาง

2. นำเสนอวิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรมบ้านเรือนของคนในชุมชนเจริญไชย

3. นำเสนอประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชยที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ไทยและการพัฒนากรุงเทพฯ

4. นำเสนอปัญหาที่ชุมชนเจริญไชยกำลังเผชิญไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดิน ปัญหาการเช่าที่ดินที่อยู่อาศัย รวมทั้งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนเสี่ยงถูกทำลาย

5. แนวทางการแก้ปัญหาที่ดำเนินไปแล้วและจะทำต่อไปในอนาคต (นรุตม์ คุปต์ธนโรจน์, 2558: 141-145)

การเสวนาในแต่ละครั้งจะมีวิทยากรที่เข้าร่วมการเสวนาจากหลากหลายแวดวง การรวมทั้งมีข้าราชการและนักการเมืองเข้าร่วมการรับฟังเพื่อรับรู้ถึงปัญหาและการต่อสู้ของชุมชนเจริญไคยก่อนจะเริ่มพิธีสักการะฟ้าดิน ไหว้พระจันทร์และแจกอาหาร แจกของที่ระลึกให้กับผู้ที่มาร่วมงาน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเจริญไชย

วันเวลาผ่านไปย่อมส่งผลให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ความเจริญที่เข้ามาถือเป็นสิ่งที่ดี แต่จะดียิ่งกว่าถ้าหากการพัฒนาไม่ได้ทำให้สิ่งที่มีค่าสำหรับคนในชุมชนถูกทำลาย หรือการพัฒนาจะสามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งเดิมได้เพื่อให้ลูกหลานในอนาคตรู้จักความเป็นมา ปัจจุบันมีหลายสิ่งที่ทำให้ชุมชนเจริญไชยเกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่บริเวณชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่ตามมา มีดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาด้านการคมนาคม

การสร้างถนน

ถนนเจริญกรุง เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การพัฒนากทมมหานครที่สำคัญโดยเฉพาะในช่วงการเปลี่ยนระบบคมนาคมหลักจากทางน้ำสู่ทางบก การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเดินทางในกรุงรัตนโกสินทร์

นั้นเป็นผลมาจากการเริ่มต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างสยามและชาติตะวันตก โดยในสมัยรัชกาลที่ 2 มีชาวยุโรปและอเมริกันเข้ามาเป็นครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาในปี 2363 โปรตุเกสเข้ามาขอเจริญพระราชไมตรีและได้รับพระราชทานที่ดินริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาให้สมเด็จพระราชินี Maria แห่งโปรตุเกสเพื่อใช้เป็นท่าเรือสำหรับค้าขายและใช้เป็นที่พักของกงสุลโปรตุเกส ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นสำนักงานของสถานทูตโปรตุเกส (The Cloud, 2561: ออนไลน์) หลังจากนั้นก็มีฝรั่งชาติต่างๆ ขอเข้ามาเจริญพระราชไมตรีและทำสนธิสัญญาหลายฉบับ โดยสนธิสัญญาฉบับแรกของสยาม คือ สนธิสัญญาเบอร์นี เป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างสยามกับอังกฤษ (Silpa-Mag.com, 2559: ออนไลน์) การที่พ่อค้าและผู้แทนรัฐบาลจากชาติตะวันตกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากการทำสนธิสัญญาและการค้า ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักของกรุงรัตนโกสินทร์ คือ ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อพ.ศ. 2400 กงสุลและพ่อค้าชาวต่างชาติได้เข้าลงชื่อขอพระราชทานให้มีการขุดคลองลัดระหว่างอ่าวไทยถึงกรุงเทพมหานครเพื่อย่นระยะทางเดินเรือเนื่องจากความคดเคี้ยวของแม่น้ำเจ้าพระยาและขอลงไปตั้งห้างซื้อขายสินค้าใต้ปากคลองพระโขนงถึงบางนา พระองค์จึงทรงรับสั่งให้เสนาบดีที่เกี่ยวข้องว่าจ้างให้ชาวจีนขุดคลองเป็นเส้นตรงจากคลองผดุงกรุงเกษมไปทางทิศตะวันออกจนจรดคลองพระโขนง ซึ่งดินที่ขุดนั้นก็ได้นำมาถมเป็นถนนขนานไปกับลำคลองเป็นเส้นตรงเช่นเดียวกัน คลองนั้นเรียกว่า “คลองถนนตรง” อย่างไรก็ตาม หลังจากคลองถนนตรงได้สร้างเสร็จแล้ว บรรดาชาวต่างชาติทั้งหลายก็ไม่ได้ย้ายถิ่นฐานไปยังบางนาตามที่ได้ขอพระราชทานไว้โดยอ้างว่าบริเวณดังกล่าวอยู่ไกลจากบริเวณใจกลางเมืองเกินไป ต่อมาเมื่อพ.ศ. 2404 พวกกงสุลก็ได้ถวายฎีกาอีกครั้งโดยขอพระราชทานให้มีการสร้างถนนที่มีความยาวเพียงพอต่อการขี่ม้าเพื่อรับอากาศบริสุทธิ์ มิฉะนั้นจะเกิดอาการเจ็บป่วยอยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหกลาโหม เป็นแม่กองตัดถนนขึ้นในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2404 (ท. กลัวยิ้ม ฌ อยุธยา, 2547: 286-287) และพระราชทานนามว่า “ถนนเจริญกรุง” ชาวต่างชาติเรียก “New Road” และในหมู่ชาวจีนเรียก “ชิงพะโล้ว” ตามสำเนียงแต้จิ๋ว ซึ่งแปลว่า ถนนตัดใหม่ การสร้างถนนเจริญกรุง แบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรกคือ ถนนเจริญกรุงตอนใน เริ่มถนนที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจนถึงสะพานเหล็ก (สะพานดำรงสถิต) กว้าง 4 วา หรือ 8 เมตร ตอนที่สองเรียกถนนเจริญกรุงตอนนอก เริ่มตั้งแต่คลองรอบกรุงจนถึงฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ตำบลดาวคะนอง กว้าง 5 วา 2 คอก หรือ 11 เมตร แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2407 สิ้นค่าก่อสร้างถมดิน ทำถนน และทำท่อน้ำ 2 ข้างถนน เป็นเงิน 19,700 บาท และโปรดให้สร้างตึกแถวตลอดสองฟากถนนตามแบบตึกแถวในประเทศสิงคโปร์ พระราชทานให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดา เพื่อเก็บผลประโยชน์จากค่าเช่าตึกแถวร้านค้าของชาวจีนและชาวต่างชาติ จึงทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าสองฟากถนนเจริญกรุง (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 20)

ในการสำรวจเส้นทางการตัดถนนเจริญกรุง รัชกาลที่ 4 โปรดให้ฝรั่งชาวอังกฤษชื่อ นายเฮนรี อาลาบาสเตอร์ (ต้นตระกูลเศวตศิลา) เป็นผู้สำรวจและทำรังวัดซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาถนนเจริญกรุงในระยะแรก และถนนสายอื่นๆ ในเวลาต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วงแรกนั้นถนนเจริญกรุงมีสภาพไม่ดีดังเช่นปัจจุบัน เพราะไม่มีการทำฐานรากถนน เป็นเพียงถนนดินเหนียวที่ปูทับด้วยเศษอิฐหัก ฤดูร้อนถนนเต็มไปด้วยฝุ่น ฤดูฝนถนนก็เต็มไปด้วยโคลน (ท. กล้ายไม้ ณ อยุธยา, 2547: 286-288) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ถนนเจริญกรุงได้มีการพัฒนามากขึ้น และ พ.ศ. 2414 ได้มีการสร้างวัดมังกรกมลาวาส (กรมศิลปากร, 2525: 341) หรือ วัดเล่งเน่ยยี่ ตามสำเนียงเรียกของชาวแต้จิ๋ว ซึ่งตั้งอยู่บนบริเวณถนนเจริญกรุง เป็นปัจจัยให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นเช่นเดียวกับบริเวณเยาวราช เพราะวัดจีนและศาลเจ้าเป็นสถานที่ที่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นศูนย์กลางในการพบปะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ชาวจีน เป็นผลให้ย่านนี้กลายมาชุมชนที่มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยขนาดใหญ่

ภาพที่ 11 ถนนเจริญกรุง พ.ศ.2444

ที่มา : ประวัติศาสตร์ชาติไทยและข่าวสาร. (2559, 30 มกราคม) “ถนนเจริญกรุง” [Status Update].

Facebook. <https://bit.ly/2Qu377p>.

ถนนเยาวราช เป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ได้รับขนานนามว่าเป็น “ถนนสายมังกร” โดยมีจุดเริ่มต้นของหัวมังกรที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ บริเวณวงเวียนโอเดียน ส่วนท้องมังกรอยู่ที่บริเวณตลาดเก่าเยาวราช และส่วนหางมังกรอยู่ที่ปลายสุดของถนน บริเวณที่ติดกับถนนจักรเพชร

ถนนเยาวราชสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ตามโครงการถนนอำเภอสำเพ็งซึ่งเป็นนโยบายสร้างถนนในท้องที่ที่เจริญแล้ว เพื่อให้ถนนเยาวราชเป็นสถานที่สำหรับส่งเสริมการค้าขาย เป็น 1 ใน 18 ถนน ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการกราบบังคมทูลจะสร้างถนนในปี 2434 โดยพระองค์มีพระดำรัสว่า “ไม่มีที่แห่งใดเจริญมากกว่าแขวงสำเพ็ง ด้วยเป็นทำเลค้าขาย มีประโยชน์มากในที่นั้น แต่

ประโยชน์ในที่นั้นคับคั่งเพราะมีถนนน้อย และที่มีอยู่แล้วก็คับแคบ เป็นที่ขัดขวางไปมาของการค้าขายไม่พอกแก่การเจริญ ซึ่งควรจะเกิดขึ้นได้อีกเป็นอันมาก” (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2560: 81) โดยแรกเริ่มถนนแห่งนี้มีชื่อว่า “ถนนยุพราช” ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานชื่อใหม่ว่า “ถนนเยาวราช” ซึ่งแปลว่า พระราชาผู้ทรงเยาว์ อันหมายถึงรัชทายาท คือสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

ถนนเยาวราชใช้ระยะเวลาในการสร้างนานถึง 8 ปี คือ เริ่มสร้างเมื่อพ.ศ. 2435 และเสร็จสมบูรณ์ในพ.ศ. 2443 มีความยาว 1,532 เมตร และมีความกว้าง 20 เมตร ถนนสายนี้เริ่มตั้งแต่คลองรอบกรุง (บริเวณที่เรียกว่าคลองโอ่งอ่าง) ตรงข้ามกับป้อมมหาไชย (ที่ตัดกับถนนจักรเพชร) ตัดลงไปทางทิศใต้บรรจบกับถนนจักรวรรดิ เรียกว่าสี่แยกวัดตึก ผ่านถนนราชวงศ์ เรียกว่าสี่แยกราชวงศ์ไปบรรจบถนนเจริญกรุงก่อนถึงวัดไตรมิตรวิทยาราม แรกเริ่มของย่านเยาวราชเป็นที่ประกอบการค้าขาย เป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่จำเป็นต่อการทำงานสายสินค้าที่เรียกว่า “กุลิฉิน” ย่านนี้เต็มไปด้วยร้านอาหารจีนและร้านขายสินค้านำเข้าจากเมืองจีน โดยทั้งคนขายและคนซื้อส่วนใหญ่ล้วนเป็นคนจีน ต่อมาช่วงปี 2490 - 2500 ถนนเยาวราชได้กลายมาเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าขายที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งรวมธนาคาร ห้างร้าน ภัตตาคาร และเป็นแหล่งความบันเทิงชั้นนำของไทย มีโรงภาพยนตร์ มีโรงน้ำชา สถานบันเทิงเรีงมย์สำหรับบุรุษที่เกิดขึ้นแทนโรงฝิ่น และมีโรงจิวมากมายหลายแห่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้บริเวณย่านเยาวราช จากเดิมที่มีชาวจีนอาศัยกันอย่างหนาแน่นอยู่แล้วมีผู้คนเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยและเข้ามาประกอบอาชีพในบริเวณนี้มากขึ้น จนปัจจุบันกลายมาเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ และมีการขยายตัวออกไป โดยตั้งถิ่นฐานใหม่ไม่ไกลจากย่านเยาวราช - สำเพ็ง ซึ่งพื้นที่ตั้งแต่เขตสัมพันธวงศ์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตบางรัก เขตคลองสาน เขตยานนาวา และเขตปทุมวัน ล้วนเป็นพื้นที่ที่ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2560: 79-96)

ภาพที่ 12 ถนนเยาวราชในอดีต

ที่มา : เยาวราชในอดีต, เข้าถึงเมื่อ 27 มกราคม 2564,

เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_1597479/attachment/02094

การสร้างรถราง

ภายหลังจากการสร้างถนนเจริญกรุงเมื่อพ.ศ. 2404 และเปิดให้ผู้คนใช้สัญจรไปมาได้ตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2407 ปรากฏว่าถนนสายนี้มีผู้คนสัญจรไปมาจำนวนมาก เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างท่าเรือถนนตกกับในเมืองหรือในเขตพื้นที่ที่เจริญแล้ว จากการที่มีผู้คนใช้ถนนเจริญกรุงสัญจรไปมาจำนวนมาก แต่พื้นที่ของถนนที่สร้างในครั้งแรกนั้นเป็นดินเหนียวที่ปูทับด้วยอิฐ เป็นเหตุทำให้พื้นถนนชำรุดทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็วไม่สะดวกแก่รถม้า รถเจ๊ก หรือแม้แต่คนเดินเท้า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฝรั่งเศสชาติเดนมาร์กคนหนึ่ง มองเห็นผลประโยชน์ที่จะใช้ถนนเจริญกรุงที่มีผู้คนสัญจรไปมาจำนวนมากสร้างรายได้ให้กับตนเอง ซึ่งก็คือ นายจอห์น ลอฟตัส (Alfred John Loftus) นายจอห์นได้ขออนุญาตต่อรัฐบาลทำสัมปทานการรถรางขึ้น เมื่อพ.ศ. 2430 รัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชานุญาตให้นายจอห์นดำเนินการได้ด้วยพระองค์มีพระราชประสงค์จะทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า อีกทั้งยังทรงเห็นว่าการมีรถมากมาย เป็นความสะดวกของอาณาประชาราษฎร์

นายจอห์น ลอฟตัส เริ่มวางรางสำหรับให้รถวิ่งตั้งแต่บางคอแหลม ถนนตก มาตามสายถนนเจริญกรุงจนถึงพระบรมมหาราชวัง หลังจากทีวางรางเสร็จ นายจอห์นก็ได้ทำพิธีเปิดครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2431 โดยใช้ม้าลากไปตามราง ม้าลากรถรางคันหนึ่งมีสองคู่ คือ 4 ตัว เรียกว่า “พวงหนึ่ง” และยังมีม้าสำรองไว้เป็นจุดเพื่อสับเปลี่ยนเป็นระยะตามแนวถนนเจริญกรุง ซึ่งการที่ยังมีพื้นผิวของถนนหนทางส่วนใหญ่เป็นดิน ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร รวมทั้งยังต้องสับเปลี่ยนม้าเป็นระยะๆ จึงกลายมาเป็นอุปสรรคสำหรับการเดินทาง ส่งผลให้การใช้งานยังไม่ได้รับความนิยมเท่าใดนัก หลังจากทีกิจการรถรางของนายจอห์นดำเนินไปได้ไม่กี่ปีก็ต้องโอนกิจการไปให้บริษัทอังกฤษแห่งหนึ่งดำเนินการต่อ ซึ่งก็คือ บริษัท บางกอกแถมเวย์ คอมปะนี ลิมิเต็ด บริษัทนี้ได้ปรับปรุงกิจการรถรางให้สะดวกขึ้นเล็กน้อย แต่ก็ยังใช้ม้าลากอยู่เช่นเดิม บริษัทนี้ดำเนินกิจการอยู่ได้ไม่นานก็ขาดทุน จึงต้องโอนกิจการรถรางไปให้บริษัทของชาติเดนมาร์กอีก เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2435 บริษัทนี้ได้ปรับปรุงรถราง โดยเปลี่ยนจากการใช้ม้าลากมาใช้กำลังไฟฟ้าแทน ภายหลังจากวางสายไฟฟ้าและปรับปรุงระบบการเดินทางเสร็จเรียบร้อย รถรางกำลังกระแสไฟฟ้าก็ได้ทำพิธีเปิดเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2437 ถือได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศแรกในโลกที่ใช้กำลังไฟฟ้าในการเดินทาง

ภาพที่ 13-14 รถรางระบบม้าลาก และ รถรางระบบไฟฟ้า

ที่มา : รถรางเสน่ห์แห่งรัตนโกสินทร์, เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564,

เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/14421>

รถรางโดยกระแสไฟฟ้าที่ดำเนินการโดยบริษัทชาติเดนมาร์ก ดำเนินการมาได้ 6 ปี ก็ได้โอนกิจการเข้าไปรวมเป็นบริษัทเดียวกับบริษัท อีเลคทริก ซิตี คอมปะนี ลิมิเต็ด กิจการก็เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า จากนั้นเมื่อพ.ศ. 2448 ได้มีผู้ก่อตั้งบริษัทรถรางขึ้นอีกหนึ่งบริษัท คือ บริษัทรถรางไทย โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เดินรถรางในกรุงเทพมหานคร รถรางที่เปิดเดินสายใหม่ คือรถรางสายรอบเมือง หรือที่เรียกว่า “สายดุสิต” กิจการของบริษัทรถรางไทยดำเนินกิจการมาได้เพียง 4 ปี ก็ได้โอนกิจการไปรวมกับบริษัทของฝรั่ง คือสายเจริญกรุงและสายสามเสน และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น บริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัด และได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งหนึ่งเป็น บริษัทไฟฟ้าไทย คอปอเรชั่น จำกัด เมื่อพ.ศ. 2470 จนกระทั่งวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2493 บริษัทนี้ที่ดำเนินทั้งกิจการรถรางและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าก็ได้โอนกิจการมาเป็นของรัฐบาลและดำเนินกิจการต่อในนาม บริษัท การไฟฟ้ากรุงเทพฯ จำกัด

เส้นทางของรถรางในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระบบขนส่งมวลชนที่มีโครงข่ายครอบคลุมเส้นทางคมนาคมหลักของชาวเมืองหลวงในยุคนั้น เป็นที่นิยมของประชาชนโดยทั่วไป เพราะยานพาหนะอื่นๆ ยังมีให้เลือกไม่มากนัก รถรางสายบางคอแหลมเป็นหนึ่งในสายที่มีความสำคัญต่อการสัญจรไป – มาของคนกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก เป็นสายที่มีทั้งพ่อค้า ประชาชนและข้าราชการใช้เดินทางระหว่างชานเมืองเข้าสู่ใจกลางพระนคร (จิรภา กล้าผจญ, 2562: 3) ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ผู้คนในพระนครเริ่มมีมากขึ้น ความสะดวกรวดเร็วของรถรางไฟฟ้าประกอบกับค่านิยมที่ว่า “ผู้โดยสารรถรางเป็นบุคคลที่ทันสมัย” เป็นผลให้กิจการรถรางรุ่งเรืองและรถรางกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวกรุงเทพฯ (เกื้อกุล ยืนยงอนันต์, 2520: 173 อ้างถึงใน ธนพล จรัลฉวีวงศ์, 2552: 59) แต่ต่อมามีแท็กซี่ และรถประจำทางเพิ่มมากขึ้น กิจการรถรางจึงเริ่มได้รับผลกระทบเพราะรถโดยสารเหล่านั้น สะดวกกว่า เร็วกว่า จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2 น้ำมันเชื้อเพลิงส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ ยานพาหนะที่ต้องใช้น้ำมันเชื้อเพลิงจึงได้รับผลกระทบ รถสามล้อ รถเจ๊ก

รถรางกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง จนในช่วงปลายสงคราม กิจการรถรางเริ่มแย่งอีกครั้ง เนื่องจากกระแสไฟฟ้าไม่เพียงพอต่อการใช้งาน จึงค่อยๆหยุดเดินรถไปที่ละสาย จนสุดท้ายมีคำสั่งยกเลิกการเดินทางรถรางทุกสายอย่างถาวร ในพ.ศ. 2511 เป็นอันสิ้นสุดกิจการรถรางในประเทศไทย (นวโชติ จรัสแสง, 2553: 118 - 123)

ภาพที่ 15 รถรางจอดบนถนนเจริญกรุงใกล้เสาไฟฟ้า

ภาพจากหนังสือ Siam (1913) โดย Walter Armstrong Graham

ชุมชนเจริญไทยเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ริมถนนเจริญกรุงซึ่งเป็นเส้นทางที่รถรางสายบางคอแหลมวิ่งผ่าน จากข้อมูลหนังสือบันทึกเจริญไทย : คนจีนสยาม ได้กล่าวว่าการมีรถรางไฟฟ้าถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พื้นที่บริเวณชุมชนเจริญไทยและบริเวณโดยรอบได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก เพราะรถรางไฟฟ้าเป็นระบบขนส่งมวลชนที่เชื่อมศูนย์กลางของเมืองกับเขตชานเมือง พัฒนาการของเทคโนโลยีการขนส่งโดยเฉพาะรูปแบบของยานพาหนะจึงมีผลต่อการเติบโตของเมืองและการเคลื่อนย้ายผู้คน กล่าวคือ ในยุคเริ่มต้น เมืองจะมีขนาดเล็กพอที่คนจะสามารถเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆได้โดยการเดินเท้า ต่อมาเมื่อมีการนำระบบขนส่งสาธารณะเข้ามาใช้อย่างเช่น “รถราง” เป็นผลให้เมืองเกิดการขยายตัวและมีการพัฒนาพื้นที่ตามแนวเส้นทางการเดินรถของรถราง (ธนพล จรัสวงษ์, 2552: 55 - 57)

การสร้างรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน

นับตั้งแต่พ.ศ. 2547 ได้มีการกำหนดแผนการก่อสร้างรถไฟฟ้าส่วนขยายและสายใหม่ขึ้นหลายสาย โดยมีจำนวนสถานีที่กำลังดำเนินการก่อสร้างหรือกำลังจะเริ่มก่อสร้างทั้งหมด 136 สถานี ประกอบด้วยสถานียกระดับ 91 สถานี และสถานีใต้ดิน 45 สถานี (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไทย, 2556: 39)

โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยายช่วงหัวลำโพง – บางแค มีทั้งหมดสองช่วง คือ ช่วงหัวลำโพง – ท่าพระ และช่วงท่าพระ – บางแค รวมระยะทางทั้งสิ้น 14 กิโลเมตร มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนครเข้าด้วยกัน ซึ่งจะทำให้เส้นทางรถไฟฟ้าโครงการสายสีน้ำเงินมีความสมบูรณ์ สามารถเดินรถแบบวงรอบ (Circular Line) และช่วยเชื่อมต่อเส้นทางต่างๆ รอบเมืองได้ อีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการจราจรติดขัดบนถนนเจริญกรุงซึ่งเกิดจากปริมาณรถและขนาดของถนนที่ไม่สัมพันธ์กันและเป็น การส่งเสริมให้ประชาชนหันมาใช้บริการขนส่งมวลชนเพื่อลดปริมาณรถบนท้องถนน

เส้นทางรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย ช่วงหัวลำโพง – ท่าพระ เป็นโครงสร้างทางวิ่งใต้ดิน ลักษณะทางวิ่งอุโมงค์คู่รางเดี่ยว ระยะทาง 5 กิโลเมตร มีสถานีใต้ดินทั้งหมด 5 สถานี ได้แก่ สถานีหัวลำโพง สถานีวัดมังกรกมลาวาส สถานีสามยอด สถานีสนามไชย และสถานีอิสรภาพ

เส้นทางรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย ช่วงท่าพระ – บางแค เป็นโครงสร้างทางวิ่งยกระดับ ลักษณะเป็นทางวิ่งรางคู่บนเสาตอม่อ ที่เชื่อมต่อจากสถานีอิสรภาพ ระยะทาง 9 กิโลเมตร มีสถานียกระดับทั้งหมด 7 สถานี ได้แก่ สถานีท่าพระ สถานีบางไผ่ สถานีบางหว้า สถานีเพชรเกษม 48 สถานีภาษีเจริญ สถานีบางแค และสิ้นสุดที่สถานีหลักสอง บริเวณถนนเพชรเกษมตัดกับวงแหวนรอบนอกถนนกาญจนาภิเษก

จะเห็นได้ว่า เส้นทางรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยายช่วงหัวลำโพง – ท่าพระ วิ่งผ่านย่านเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร ซึ่งหนาแน่นไปด้วยศาสนสถาน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ชุมชนเก่าแก่ และย่านการค้า เมื่อมีการก่อสร้างทางขึ้นลงสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน อาคารเก่าแก่ในบางจุดจำเป็นต้องถูกรื้อถอนหรือไม่พื้นที่ก็ถูกเวนคืน ส่งผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยเดิมบางส่วนต้องย้ายที่อยู่อาศัยออกไป

สถานีวัดมังกรกมลาวาส

ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกแปลงนาม ถนนเจริญกรุง ใกล้กับวัดมังกรกมลาวาสหรือเล่งเน่ยยี่ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และเขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งบริเวณนี้เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ตัวสถานีจึงถูกออกแบบและตกแต่งแนวสถาปัตยกรรมจีนผสมผสานกับยุโรป เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในย่านนี้ ลักษณะของสถานีสร้างเป็นชานชาลาต่างระดับ (Station with Stack Platform) ตัวสถานีแบ่งออกเป็น 3 ชั้น (สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ, 2561: 35 - 36) และมีจุดขึ้น-ลงสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินทั้งหมด 3 จุด ดังนี้

1. บริเวณสี่แยกแปลงนาม

ภาพที่ 16 จุดขึ้น-ลงบริเวณสี่แยกแปลงนาม

2. บริเวณซอยเจริญกรุง 16

ภาพที่ 17-18 จุดขึ้น-ลงบริเวณซอยเจริญกรุง 16

3. วัดมังกรกมลาวาส

ภาพที่ 19-20 จุดขึ้น-ลงบริเวณวัดมังกรกมลาวาสหรือบริเวณซอยเจริญกรุง 21

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น ทำให้ทราบว่าแรงกดดันจากการพัฒนาสมัยใหม่ การเข้ามาของรถไฟฟ้า ส่งผลให้ชุมชนเจริญไชยที่เป็นหนึ่งในชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่บริเวณนั้นได้รับผลกระทบจากการสร้างสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสถานีวัดมังกร ดังนี้

1. ตึกเก่าอายุกว่าร้อยปีบริเวณชุมชนบางส่วนราว 7 คูหา ถูกเรียกคืนเพื่อใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างอาคารขึ้น-ลงสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน

2. การค้าขายช่วงที่มีการก่อสร้างซบเซาลงไปมาก เพราะการเดินทางลำบาก การจราจรติดขัด อีกทั้งยังมีการกั้นพื้นที่บริเวณเขตก่อสร้างที่กินบริเวณทางเดินของชุมชน ทางเดินแคบลง สร้างความลำบากเวลาขนย้ายสินค้าแก่พ่อค้าแม่ค้า

3. คนในชุมชนถูกยกเลิกสัญญาเช่า จากสัญญาเช่าระยะยาว เปลี่ยนมาเป็นการเช่าแบบรายเดือน

4. การใช้ชีวิตประจำวันได้รับผลกระทบ กล่าวคือ มีมลพิษทางเสียง ทางอากาศจำนวนมาก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อร่างกายในระยะยาว หลังจากสร้างสถานีขึ้น-ลงรถไฟฟ้าใต้ดินเสร็จ ระบบไฟฟ้า ระบบการระบายน้ำไม่ดีเหมือนแต่ก่อน ท่อระบายน้ำเกิดการอุดตัน เป็นผลทำให้เกิดน้ำท่วมขังในบริเวณชุมชน

จากผลกระทบที่กล่าวไปข้างต้น เป็นเหตุให้คนในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย” ขึ้น จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นายภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์ หนึ่งในคณะทำงานกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย กล่าวว่า “กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูพื้นที่และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน รวมถึงมีส่วนร่วมในการหาแนวทางให้ความเจริญที่เข้ามาถึงพื้นที่กับชุมชนเก่าแก่ที่มีคุณค่าสำหรับคนในชุมชนสามารถพัฒนาไปด้วยกันได้ เป็นความร่วมมือช่วยกันของคนในชุมชน โดยไม่มีการกำหนดว่าใครเป็นสมาชิก เป็นสัญญาปากเปล่า หากใครมีเวลาว่างก็ขอความร่วมมือให้มาช่วยกัน และก็มีความพยายามที่จะผลักดันลูกหลานคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น” นอกจากนี้กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยยังได้ขอพื้นที่จากทางมูลนิธิจุมภฏ-พันธทิพย์ในการสร้างพิพิธภัณฑ “บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของชาวจีน รวมไปถึงประวัติของเจ้าของที่ดิน และใช้เป็นพื้นที่ส่วนกลางในการประชุมหารือและจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเจริญไชย เช่น จัดงานประเพณีไหว้พระจันทร์ จัดกิจกรรมสอนพับกระดาษให้กับคนนอกพื้นที่หรือชาวต่างชาติ เป็นต้น

หลังจากเสร็จสิ้นการสร้างสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น ผู้คนสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้มากกว่าเดิม ทำให้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือ

ชาวต่างชาติ โดยชาวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปและเอเชีย ส่วนการค้าขายก็ดีขึ้น โดยเฉพาะด้านอาหารการกิน เพราะปัจจุบันเกิดกระแสความนิยมท่องเที่ยวตามเพชรวิวในสื่อโซเชียลมีเดียจำนวนมาก ซึ่งชุมชนเจริญไชยและพื้นที่บริเวณรอบๆ นอกจากสินค้ากระดาษไหว้เจ้าแล้วก็ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีร้านอาหารจำนวนมาก โดยร้านอาหารขึ้นชื่อในย่านของชุมชนเจริญไชย เช่น

บะหมี่จับกั๊ง ตั้งอยู่ในชุมชนเจริญไชย ซอยเจริญกรุง 23 เปิดขายมานานกว่า 60 ปี ถือเป็นร้านดังในตำนานของย่านนี้ โดยจุดเด่นของทางร้าน คือ ปริมาณที่ได้เยอะและราคาถูก

ภาพที่ 21 ร้านบะหมี่จับกั๊ง

ที่มา - บะหมี่จับกั๊ง สาขาเยาวราช, เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2564,
เข้าถึงได้จาก <https://www.edtguide.com/eat/61930/jubkang-noodle>

ลัทธิ “六弟” บะหมี่เกี๊ยวทะเล ตั้งอยู่ในชุมชนเจริญไชย สามารถเดินเข้าได้ทั้งซอยเจริญกรุง 21 และ 23 เป็นร้านที่เปิดมานานกว่า 10 ปี

ภาพที่ 22 ร้านลัทธิ บะหมี่เกี๊ยวทะเล

ที่มา - ร้านบะหมี่เกี๊ยวทะเล (ชุมชนเจริญไชย) ย่านเยาวราช, เข้าถึงเมื่อ 12 มีนาคม 2564,
เข้าถึงได้จาก <https://bit.ly/3tHyhq7>

2. การเข้ามาของคนต่างถิ่นและการย้ายออกของคนในชุมชน

การย้ายถิ่นฐาน เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทั้งในด้านประชากรและสังคม ซึ่งมีลักษณะเป็นการเคลื่อนย้ายของคนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง และสามารถเป็นได้ทั้งสาเหตุและผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลง ในขณะเดียวกันปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองก็สามารถมีความเกี่ยวพันกับการย้ายถิ่นฐานทั้งในเชิงสาเหตุและผลกระทบได้เช่นเดียวกัน (ปีงปอนด์ รักอำนวยกิจ และ ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2562: 86)

ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีอายุมากกว่าร้อยปี ทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับผู้คนจำนวนมาก ผ่านการอยู่อาศัยมาแล้วหลายชั่วอายุคนจนเกิดเป็นความผูกพันระหว่างผู้คนและพื้นที่ของชุมชน เมื่อวันเวลาล่วงเลยไปย่อมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านจำนวนของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ของชุมชน มีการย้ายเข้า-ออกพื้นที่ทั้งโดยสมัครใจและจากแรงกดดัน โดยปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชนมีดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านสังคม

การแต่งงาน การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้นมิมานานมากแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน กิตติ โล่เพชรรัตน์ (2560: 18) ได้อธิบายไว้ว่าการอพยพเข้ามาของชาวจีนในยุคแรกๆนั้นส่วนมากเป็นผู้ชาย เมื่อเข้ามาตั้งรกรากแล้วก็ได้มีการมีการแต่งงานกับหญิงไทยจนกลายเป็นค่านิยมในสมัยนั้น โดยสาเหตุของการแต่งงานกับชาวจีนของหญิงไทยนั้น เป็นเพราะชาวจีนมีความขยันขันแข็ง ทำงานหนัก ทำให้ชาวจีนในสมัยนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีโดยเฉพาะชาวจีนที่ทำอาชีพพ่อค้า ในด้านของชาวจีนการแต่งงานกับหญิงชาวไทยนั้นนอกจากจะช่วยในเรื่องภาษาแล้ว ยังสามารถทำให้กู้เงินได้ง่ายขึ้นอีกด้วย (พัชรินทร์ ลาภานันท์, 2549 อ้างใน สวิตตา บุญนำบารมี, 2556: 12) แต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์กระแสการอพยพเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงจีนอพยพเข้ามาในสยามมากขึ้น จึงทำให้การแต่งงานข้ามเชื้อชาติลดลง

ผู้คนในชุมชนเจริญไชยในอดีตมีทั้งการย้ายเข้ามาอยู่แบบคู่สามี-ภรรยา และย้ายเข้ามาอยู่ในฐานะลูกเขย-ลูกสะใภ้ แล้วจึงสร้างกิจการร้านค้าเป็นของตนเองหรือประกอบอาชีพค้าขายต่อจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของคุณป้าชกเค็ง แซ่เตียว หรือ อี้สี่เก้า เจ้าของร้านจิ้งซุนฮวด อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มานานมากกว่า 40 ปีแล้ว ก่อนย้ายเข้ามาอยู่ที่ชุมชนแห่งนี้คุณป้าชกเค็งเคยอาศัยอยู่บริเวณจุฬาซอย 6 เขตปทุมวัน จากนั้นโดนเจ้าของที่ดินไล่ที่จึงย้ายไปอยู่แถวพระโขนง พออายุ 22 ปี ก็ได้แต่งงานเข้ามาเป็นสะใภ้คนโต

และย้ายมาอยู่ที่นี้ หลังจากแต่งงานก็เข้ามาช่วยงานกิจการของครอบครัวสามี คือ พับกระดาษขาย และสืบทอดกิจการมาจนถึงปัจจุบัน (รายการกลางเมือง ตอนชุมชนกระดาษ, 2556)

2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ การที่ย่านเยาวราช-เจริญกรุงในอดีตมีการพัฒนาในด้านต่างๆ จนกลายมาเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าขายที่สำคัญ ถือเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้มีแรงงานชาวจีนเข้ามาขายแรงงานและอาศัยอยู่ในย่านนี้เป็นจำนวนมาก ชุมชนเจริญไชยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ถือเป็นย่านการค้าที่มีความสำคัญและมีความเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ในอดีตหลังจากที่มีการสร้างถนนก็มีการสร้างอาคารตึกแถวสองข้างทางเพื่อปล่อยเช่าทำการค้า เป็นผลให้บริเวณชุมชนมีชาวจีนเข้ามาเช่าตึกแถวเพื่อดำเนินกิจการเป็นของตัวเอง อีกทั้งยังมีแรงงานชาวจีนเข้ามาเช่าห้องพักอาศัยอยู่ในตรอกและขายแรงงานในย่านนี้จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชาวจีนลากรถ คณະจิว หรือชาวจีนที่เข้ามารับจ้างตามกิจการร้านค้าต่างๆ เพื่อเลี้ยงชีพและส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่อยู่เมืองจีน

ปัจจุบันย่านชุมชนเจริญไชยยังคงประกอบไปด้วยกิจการร้านค้าอย่างเนืองแน่น โดยมีเจ้าของกิจการเป็นลูกหลานชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยและค้าขายในย่านนี้ตั้งแต่อดีต แต่สิ่งหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปคือลูกจ้างของกิจการร้านค้าต่างๆ ในย่านนี้ไม่ใช่ชาวจีนเหมือนอย่างเดิมแล้ว แต่เป็นแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยและทำงานในประเทศไทย อย่างชาวเมียนมาร์ ลาวและกัมพูชา ซึ่งแรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ได้เข้ามาทำงานรับจ้างในบริเวณชุมชนเจริญไชยมาเกือบ 10 ปีแล้ว

การประกอบอาชีพนอกจากจะเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้คนย้ายถิ่นฐานเข้ามาแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยผลักดันให้คนในชุมชนย้ายถิ่นฐานออกไปเช่นกัน โดยเฉพาะลูกหลานคนรุ่นใหม่ เพราะอาชีพที่มีในชุมชนไม่ตรงต่อความต้องการหรือมีทางเลือกทางด้านอาชีพอื่นที่ดีกว่า ตัวอย่างเช่น

ครอบครัวของคุณป้าปราณี เอื้ออารีย์กิจกุล (แซ่อ้อ) อายุ 70 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปี คุณป้ามีลูกทั้งหมด 5 คน ทำงานธนาคาร 2 คน ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างขายของทั่วไป 2 ส่วนคนเล็กสุดจะช่วยขายของอยู่ที่ร้าน ปัจจุบันคุณป้าพักอาศัยอยู่กับลูกเพียง 2 คนเท่านั้น ส่วนลูกคนอื่นจะมาเยี่ยมบ้างในช่วงวันหยุด (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย, 2556: 98)

คุณวิศิษฐ์ อภิสิริธรรมกุล เจ้าของร้านขายกระดาษไหว้เจ้าเตี้ยงเสียงฮวด อายุ 65 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่เกิด คุณวิศิษฐ์ เป็นรุ่นที่ 3 ที่เข้ามาสืบทอดกิจการร้านนี้ เนื่องจากพี่ชายที่เข้ามาสืบทอด

กิจการต่อเป็นรุ่นที่ 2 เห็นว่าอาชีพนี้ได้รับผลกำไรน้อย จึงออกไปทำอาชีพอื่น (สารคดีชุมชนเจริญไชย:สิ่งเก่าในอดีตกับรากเหง้าปัจจุบัน, 2556)

ความไม่แน่นอนของที่อยู่อาศัย จากข้อมูลของชุมชนเจริญไชยที่ได้มีการกล่าวถึงข้างต้น ทราบว่าปัจจุบันพื้นที่ของชุมชนเจริญไชย อยู่ในกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิจุฬาลงกรณ์-พันธู์ทิพย์ การอยู่อาศัยเป็นเพียงการเช่าที่พัก เดิมเคยเป็นสัญญาเช่าแบบระยะยาว 3 ปี ต่อมาถูกเปลี่ยนเป็น 2 ปี และ 1 ปี ตามลำดับ ปัจจุบันเป็นเพียงสัญญาเช่าแบบรายเดือนเท่านั้น ซึ่งค่าเช่าในปัจจุบันมีตั้งแต่ 1,000-10,000 บาท ตึกแถวด้านในตรอกจะมีราคาสูงกว่าตึกแถวบริเวณริมถนน หากเจ้าของที่ดินต้องการที่ดินคืน คนในชุมชนจำต้องคืนที่ดินและย้ายออกโดยไม่มีสิทธิ์คัดค้าน เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้คนในชุมชนบางส่วนต้องย้ายที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นที่มีความมั่นคงกว่า ส่วนคนที่ยังอยู่อาศัยในปัจจุบันก็มีความเสี่ยงสูงที่จะถูกกดดันให้ย้ายออกจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินและอัตราค่าเช่าอาคารที่อาจเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต

3.นโยบายรัฐ

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร

การวางผังเมืองของประเทศไทยเป็นการดำเนินการโดยอาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ซึ่งมาตรา 4 วรรคหนึ่ง นิยามคำว่า “การผังเมือง” ไว้ว่า การผังเมือง หมายถึง การวางจัดทำและดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะในบริเวณเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนเมืองใหม่ขึ้นมา หรือแทนเมืองหรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย เพื่อให้มีหรือทำให้ดียิ่งขึ้นซึ่งสัญลักษณ์ ความสะอาดสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน และสวัสดิภาพของสังคม เพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดีหรือเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ

การผังเมืองจึงประกอบไปด้วยผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ ซึ่งคำว่าผังเมืองรวมตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 มาตรา 4 วรรคสอง นิยามว่า “ผังเมืองรวม” หมายถึง แผนผังนโยบายและโครงการ รวมทั้งมาตรการควบคุมโดยทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะและสภาพแวดล้อม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการผังเมือง ดังนั้น ผังเมือง

รวมจึงประกอบไปด้วยแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทแล้ว ยังมีแผนผังแสดงโครงการคมนาคมและขนส่ง เพื่อเชื่อมโยงระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินย่านต่างๆ ภายในเมือง และแผนผังแสดงโครงการด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการเพื่อสนับสนุนให้การใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนผังเมืองเฉพาะ หมายถึงแผนผังและโครงการ ดำเนินการเพื่อพัฒนาหรือดำรงรักษาบริเวณเฉพาะแห่งหรือกิจการที่เกี่ยวข้องในเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทเพื่อประโยชน์แก่การผังเมือง ตามความหมายดังกล่าว ผังเมืองเฉพาะจึงเป็นการวางแผนผังโครงการพัฒนาเมือง หรือโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองในบริเวณพื้นที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมและจำเป็นหรือตามที่ผังเมืองรวมกำหนด (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2549: 1 - 2)

ตามกฎหมายกระทรวงว่าด้วยเรื่องผังเมืองรวมของกรุงเทพมหานคร มีการแบ่งประเภทของที่ดินไว้ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมบนพื้นที่ออกเป็น 6 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

1. ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
2. ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
3. ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม
4. ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม และที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม
5. ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมไทย
6. ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (เชษฐพล มานิตย์, 2562: ออนไลน์)

จากการวางแผนผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับพ.ศ. 2556 ทำให้พื้นที่ในย่านชุมชนเจริญไชยถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดงหรือเป็นพื้นที่ประเภทพาณิชยกรรม และมีการกำหนดให้พื้นที่รัศมี 500 เมตรรอบสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินมีสิทธิในการพัฒนาเป็นพิเศษ ทำให้ผังเมืองรวมฉบับนี้ได้รับข้อคัดค้านจากชุมชนและนักวิชาการด้านผังเมือง เพราะสามารถส่งผลกระทบต่อชุมชนเจริญไชยและพื้นที่บริเวณโดยรอบ ดังนี้

กำหนดให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจหนาแน่นหรือสีแดงในผังเมืองรวม การที่พื้นที่เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายและเขตพื้นที่สัมพันธวงศ์ถูกจัดให้อยู่ในประเภทพาณิชยกรรม เป็นสาเหตุทำให้เกิดแรงกดดันในการพัฒนาและอาจนำไปสู่การทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ กล่าวคืออาคารตึกแถวในพื้นที่ดังกล่าวจำนวนมากมีอายุรุ่นเดียวกับตึกแถวในเกาะรัตนโกสินทร์ แต่กลับไม่ได้รับการอนุรักษ์ในลักษณะเดียวกันกับตึกแถวในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ โดยกรมศิลปากรมีการอ้างว่าตัวอาคารมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่การเปลี่ยนแปลง

นั้นเป็นธรรมชาติของเมืองที่ยังมีการอยู่อาศัย และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะแบบนี้ได้รับการยอมรับในระดับสากลแล้วว่าเป็นการแสดงถึงประวัติศาสตร์ของเมืองและเป็นคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของเมือง

กำหนดให้พื้นที่ในรัศมี 500 เมตร รอบสถานีรถไฟฟ้ามีสิทธิในการพัฒนาเป็นพิเศษ อาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของเกาะรัตนโกสินทร์และเขตเมืองเก่า ดังนี้

1. ละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนดั้งเดิมย่อมได้รับการปกป้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญในการรักษา “วัฒนธรรม” ของตนเอง วัฒนธรรมในที่นี้คือ “วิถีชีวิต” ของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนก็คือกิจกรรมการค้าแบบดั้งเดิม ดังนั้นชุมชนจึงย่อมได้รับสิทธิในการรักษากิจกรรมการค้าแบบดั้งเดิมในพื้นที่ดังกล่าวไว้ ส่วนในด้านเศรษฐกิจลักษณะการค้าแบบดั้งเดิมนี้อาจเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกรุงเทพมหานครที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

2. ส่งผลกระทบต่อด้านภูมิทัศน์ต่อเกาะรัตนโกสินทร์และเขตเมืองเก่า การอนุญาตให้มีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ เช่น โรงแรม หอพัก หรืออาคารสำนักงานต่างๆ สามารถส่งผลกระทบต่อคุณค่าของเกาะรัตนโกสินทร์และเขตเมืองเก่าทั้งทางด้านทัศนียภาพและการเพิ่มขึ้นของปริมาณการจราจร ในอดีตมีการอนุญาตให้มีการก่อสร้างอาคารชุดอย่าง รัตนโกสินทร์วิวแมนชั่น ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี เพราะกฎหมายควบคุมความสูงของอาคารในขณะนั้นไม่ครอบคลุมถึงพื้นที่ฝั่งธนบุรี เมื่ออาคารสร้างเสร็จแล้วได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักว่าส่งผลกระทบต่อบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน ในท้องที่แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร และความหวังที่จะยื่นขอพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นมรดกโลกจะไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ดังเช่นเมืองมรดกโลกในต่างประเทศ อาทิ ลอนดอน เวียนนา ฯลฯ ที่มีการออกแนวทางอนุรักษ์และห้ามมีการก่อสร้างที่นำไปสู่การเกิดผลกระทบทางด้านภูมิทัศน์ต่อเมืองเก่าโดยไม่คำนึงว่าตั้งอยู่เขตอนุรักษ์หรือไม่ก็ตาม (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: 40-42)

และจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อกำหนดต่างๆ ในผังเมืองรวมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2556 ที่กล่าวไปข้างต้น มีการดำเนินการไปตามแผนมากน้อยแค่ไหน นายภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์ หนึ่งในคณะทำงานกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย ได้ให้ข้อมูลว่า “การวางผังเมืองฉบับนี้มีดำเนินการตามแผนมาเรื่อยๆ เป็นผังเมืองที่เกิดผลประโยชน์แก่รัฐและกลุ่มนายทุน คนในชุมชนไม่ได้รับรู้มาก่อนและไม่มีสิทธิ์คัดค้านอะไร เมื่อมีการพัฒนา ความเจริญเข้ามา ทำให้ในย่านนี้รูปแบบธุรกิจเปลี่ยน ธุรกิจแบบเดิมน้อยลง และธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่เป็นแบบเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มนายทุนมากกว่า อีกทั้งรูปแบบอาคารในย่านนี้ยังมีการปรับเปลี่ยน ทาสีใหม่เพื่อรองรับการพัฒนาที่จะเข้ามาในอนาคต”

เจริญไชยในปัจจุบัน

ปัจจุบันชุมชนเจริญไชยยังคงเป็นชุมชนจีนเก่าแก่ที่ทุกคนในชุมชนร่วมมือกันพยายามรักษาและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนเอาไว้ท่ามกลางการพัฒนาของเมืองหลวงอย่างต่อเนื่อง ผู้คนในชุมชนไม่ได้ต่อต้านการพัฒนาของเมืองหลวง แต่แค่หวงแหนสิ่งเก่าๆ ที่มีคุณค่าสำหรับคนในชุมชน ทุกคนล้วนมีความผูกพันกับอาชีพค้าขายที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่นและบ้านที่เคยอยู่อาศัยกันมาตั้งแต่เด็ก และมองว่าการพัฒนาที่เข้ามายังพื้นที่ที่สามารถดำเนินการควบคู่กันไปกับการอนุรักษ์ได้ กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยจึงมีการดำเนินการร้องเรียนไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกรมศิลปากร หน่วยงานของกรุงเทพมหานครหรือแม้แต่สำนักผังเมืองของกรุงเทพมหานคร พยายามทุกวิถีทางเท่าที่จะสามารถดำเนินการได้ ถึงแม้คำตอบที่ได้กลับมาจะยังไม่มีมาตรการและแนวทางในการอนุรักษ์ที่ชัดเจนจากทางภาครัฐก็ตาม และคนในชุมชนก็ยังคงต้องดำเนินชีวิตต่อไปกับความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัย

พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชยเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนร่วมใจกันสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบอกต่อเรื่องราวของชุมชน ถ้าหากในอนาคตมีการสร้างตึกสูง อาคารตึกแถวเดิมในชุมชน อาจถูกบดบังหรืออาจหลงเหลือให้เห็นแค่ในผังเมืองจำลองในพิพิธภัณฑ์ ชุมชนแห่งนี้แม้เป็นเพียงชุมชนเล็กๆ แต่ก็ยังเป็นชุมชนที่ผู้คนมองว่ามีคุณค่าและควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อลูกหลานในอนาคต

บทสรุป

บทความวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจีนเจริญไชย พ.ศ. 2411-2563 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนเจริญไชย รวมถึงเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเจริญไชย ผลการศึกษาพบว่า

ในอดีตชุมชนเจริญไชยเป็นพื้นที่ที่มีผู้ประกอบการและแรงงานชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยจุดประสงค์ของการเข้ามาในพื้นที่นี้คือ เพื่อหาเงินเลี้ยงชีพและส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน ซึ่งชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้ เริ่มแรกเป็นชาวจีนกวางตุ้ง ต่อมาเป็นชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนแคะ โดยมีหลักฐานยืนยันจากกลุ่มที่ตั้งของศาลเจ้า เนื่องจากศาลเจ้าโดยทั่วไปมักสร้างด้วยชาวจีนกลุ่มภาษาใดภาษาหนึ่งที่ตั้งชุมชนในบริเวณนั้น ซึ่งชุมชนเจริญไชยมีศาลเจ้าล้อมรอบถึง 5 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้ากวางตุ้ง เป็นศาลเจ้าของชาวจีนกวางตุ้ง ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ ศาลเจ้าไต้ฮงกง และวัดมังกรกมลาวาส เป็นศาลเจ้าและวัดจีนของชาวจีนแต้จิ๋ว ส่วนศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยว เป็นศาลเจ้าของชาวจีนแคะ

ส่วนที่มาของคำว่า “เจริญไชย” มาจากคำว่า “เจริญกรุง” ร่วมกับ “พลับพลาไชย” และมีอีกชื่อที่นิยมเรียกกันในหมู่ชาวจีนคือ “ตงเฮงโกย” ตึกแถวในชุมชนเจริญไชยนั้นจากสำเนาพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าตึกแถวทั้งหมดในชุมชนเจริญไชยถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จึงทำให้ทราบว่าตึกแถวในชุมชนเจริญไชยนั้นมีอายุมากกว่าหนึ่งร้อยปี มีลักษณะเป็นอาคารปูน 2 ชั้น โดยตึกแถวด้านนอกที่อยู่ติดกับถนนจะใช้สำหรับประกอบกิจการร้านค้าต่างๆ ส่วนตึกแถวด้านในโดยส่วนใหญ่ใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย การที่ย่านนี้มีชาวจีนเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายและขายแรงงานเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ชุมชนเจริญไชยนอกจากจะเป็นย่านการค้าที่สำคัญแล้วยังเป็นแหล่งโพลีเทคขนาดใหญ่และเป็นแหล่งความบันเทิงอย่างหนึ่ง ซึ่งกิจการความบันเทิงที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมอย่างมาก คือ โรงโสมณีหรือช่อง โดยในอดีตนั้นจะมีการแขวนโคมเขียวไว้เป็นสัญลักษณ์ที่หน้าร้าน หญิงขายบริการจึงถูกเรียกว่า “หญิงโคมเขียว” ซึ่งช่องในเวลานั้นมี 2 แบบ คือ ช่องจีนและช่องไทย ช่องไทยส่วนใหญ่ตั้งอยู่แถวตลาดใหม่ ถนนราชดำเนิน และซอยทรัพย์บนถนนสี่พระยา ส่วนช่องจีนนั้นจะตั้งอยู่ตามตรอกซอยบนถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุงอันเป็นแหล่งชุมชนของชาวจีน แบ่งออกเป็นช่องชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ ช่องโสมณีชั้นกลางจะถูกเรียกว่า “ร้านน้ำชา” และตัวโสมณีจะถูกเรียกว่า “เจ้าน้ำชา” ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่ตรอกวานิช ตรอกศาลเจ้าแม่กวนอิม แถววัดมังกรกมลาวาสและตรอกถั่วอกหรือบริเวณชุมชนเจริญไชยในปัจจุบัน ต่อมาเมื่อมีกิจการลีลาศเกิดขึ้น โรงน้ำชาเหล่านี้จึงได้รับผลกระทบ เนื่องจากโสมณีโรงน้ำชาพากันเปลี่ยนอาชีพไปเป็นคูลีลาศแทน ธุรกิจโรงน้ำชาจึงทยอยปิดตัวลงในเวลาต่อมา

ในด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นผูกติดอยู่กับการค้าขาย เนื่องจากพื้นที่และตัวอาคารถูกสร้างและพัฒนาให้เหมาะกับแก่การค้า ในช่วงแรกลักษณะการประกอบอาชีพของคนในชุมชนจะมีลักษณะที่หลากหลายมากกว่าปัจจุบัน อาทิ อาชีพลากรด รั้งจ้าง ช่างไม้ ช่างเสริมสวย และอาชีพค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าประเภทอาหารหรือสินค้าที่ใช้สำหรับประกอบในงานพิธีกรรม ซึ่งในช่วงแรกการค้าขายสินค้าที่ใช้ประกอบในงานพิธีกรรมยังมีไม่มากเท่าปัจจุบัน แต่เพราะชุมชนเจริญไชยถูกรายล้อมไปด้วยศาสนสถานที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนถึง 5 แห่ง ผู้คนในชุมชนจึงมีการเปลี่ยนแปลงมาขายสินค้าที่ใช้ในงานพิธีกรรมมากขึ้น จนปัจจุบันกลายมาเป็นแหล่งซื้อขายกระดาษไหว้เจ้าและสินค้าที่ใช้ในงานพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความเก่าแก่ที่สุดและมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

ในด้านวัฒนธรรมประเพณี ผู้คนในชุมชนเจริญไชยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา วัฒนธรรมและประเพณีจีนไว้อย่างเหนียวแน่น กระดาษไหว้เจ้าและสิ่งของที่ใช้ประกอบในงานพิธีกรรมของชาวจีนเป็นหนึ่งในธุรกิจหลักของคนในชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมความเชื่อของชาวจีน ซึ่งชาวจีนในอดีตที่เข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้ได้นำความรู้ความสามารถที่ติดตัวมาสร้างเป็นอาชีพและ

สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้เทศกาลไหว้พระจันทร์ยังเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนเจริญไชย เพราะเทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลที่ต้องใช้เครื่องกระดาษไหว้เจ้าที่ประดิษฐ์อย่างสวยงามจำนวนมาก การจัดกิจกรรมนี้จึงถือเป็นการนำเสนอทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านทางกิจกรรมที่จัดขึ้น ณ พิศมัยบ้านเก่าเรื่องชุมชนเจริญไชย ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยได้ทำการฟื้นฟูขึ้นมา เนื่องจากต้องการให้ผู้คนในชุมชนมารวมตัวกันและทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและความรักในบ้านเกิดให้กับคนในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งนอกจากจะมีพิธีสักการะฟ้าดิน ไหว้พระจันทร์และแจกอาหาร แจกของที่ระลึกแล้วยังมีการเสวนาในหัวข้อต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสำคัญ วิถีชีวิต สภาพปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญหรือประเด็นที่กำลังเป็นกระแสสังคมในขณะนั้น

จะเห็นได้ว่าชุมชนเจริญไชยถือเป็นชุมชนจีนที่มีเก่าแก่และเป็นย่านการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เศรษฐกิจของชุมชนได้แสดงออกอย่างชัดเจนถึงความเป็นเอกลักษณ์โดยอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อต่างๆ แต่เมื่อมีการพัฒนาเข้ามายังพื้นที่ยอมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านพื้นที่ของชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน โดยปัจจัยที่ส่งผลทำให้การเปลี่ยนแปลง มี 3 ปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง คือ การพัฒนาระบบคมนาคม การสร้างถนนเจริญกรุงในสมัยรัชกาลที่ 4 ถือเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การพัฒนากทม.ที่สำคัญ เป็นการเปลี่ยนระบบการคมนาคมหลักจากทางน้ำสู่ทางบก อันเป็นผลมาจากการเริ่มต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับชาติตะวันตก หลังจากสร้างถนนเจริญกรุงแล้วเสร็จ รัชกาลที่ 4 โปรดฯ ให้มีสร้างตึกแถวตลอดสองฟากฝั่งถนนตามแบบตึกแถวในประเทศสิงคโปร์ และพระราชทานแก่พระราชโอรสและพระราชธิดา เพื่อเก็บค่าเช่าตึกแถวร้านค้าจากชาวจีนและชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการขยายตัวทางการค้าตามสองฟากถนนเจริญกรุง ต่อมาในรัชกาลที่ 5 ถือได้ว่าเป็นยุคของการพัฒนาอย่างแท้จริงเนื่องจากการพัฒนาและปรับปรุงถนนเจริญกรุงให้ดีขึ้นจากเดิมที่เป็นเพียงถนนดินเหนียวปูทับด้วยเศษอิฐหัก และพ.ศ. 2414 รัชกาลที่ 5 โปรดฯ ให้สร้างวัดมังกรกมลาวาสขึ้นในบริเวณถนนเจริญกรุง เป็นปัจจัยทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพในบริเวณนี้มากขึ้นและกลายมาเป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ จากนั้นพ.ศ. 2430 รัชกาลที่ 5 ได้มีพระบรมราชานุญาตให้นาย จอห์น ลอฟตัส ฝรั่งชาติเดนมาร์ก ดำเนินการสร้างกิจการรถรางขึ้น ด้วยพระองค์มีพระราชประสงค์จะทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า นายจอห์น ลอฟตัสจึงได้วางรางสำหรับให้รถวิ่งตั้งแต่บางคอแหลม มาตามถนนสายเจริญกรุงจนถึงพระบรมมหาราชวัง และเปิดให้ประชาชนใช้บริการในพ.ศ. 2431 โดยช่วงแรกกิจการของรถรางเป็นเพียงการใช้ม้าลากไปตามรางเท่านั้น เป็นผลให้การใช้งานยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก ต่อมา มีการปรับปรุงรถรางโดยเปลี่ยนจากการใช้ม้าลากมาใช้กำลังไฟฟ้าแทนจึงได้รับความนิยมมากขึ้น เส้นทางของรถรางในสมัยของรัชกาล

ที่ 5 ถือเป็นระบบขนส่งมวลชนที่มีโครงข่ายครอบคลุมเส้นทางคมนาคมหลักของเมืองหลวงในขณะนั้น รถรางสายบางคอแหลมเป็นสายที่มีความสำคัญต่อการสัญจรไป – มาของคนกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก เป็นสายที่มีทั้งพ่อค้า ประชาชนและข้าราชการใช้เดินทางระหว่างชานเมืองเข้าสู่ใจกลางพระนคร เป็นผลให้กิจการรถรางเจริญรุ่งเรือง และการที่มีรถรางวิ่งผ่านเป็นผลทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ตามแนวเส้นทางรถรางและทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง นอกจากการพัฒนาถนนเจริญกรุง สร้างวัดมิ่งกรมลาวาสและสร้างกิจการรถรางแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังมีการสร้างถนนเยาวราช ซึ่งถือเป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่งของกรุงเทพมหานคร เป็นถนนที่สร้างขึ้นตามโครงการถนนอำเภอสำเพ็ญซึ่งเป็นนโยบายสร้างถนนในท้องที่ที่เจริญแล้วเพื่อส่งเสริมการค้าขาย เนื่องจากย่านเยาวราชในอดีตเต็มไปด้วยธุรกิจการค้าขายของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน จากการพัฒนาดังกล่าวทำให้ถนนเยาวราชก็ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งรวมธนาคาร ห้างร้าน ภัตตาคาร และเป็นแหล่งความบันเทิงชั้นนำของไทย และจากการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลให้ย่านเยาวราชมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยและเข้ามาประกอบอาชีพมากขึ้น จนปัจจุบันกลายมาเป็นแหล่งชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย จนกระทั่งพ.ศ. 2547 มีการกำหนดแผนการสร้างรถไฟฟ้าส่วนขยายและสายใหม่ขึ้นหลายสาย หนึ่งในนั้นคือ โครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยายช่วงหัวลำโพง-บางแค รวมระยะทาง 14 กิโลเมตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงฝั่งธนบุรีและฝั่งพระนครเข้าด้วยกันและเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัดบนถนนเจริญกรุงซึ่งเกิดจากปริมาณรถและขนาดของถนนที่ไม่สัมพันธ์กัน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนหันมาใช้บริการขนส่งมวลชนเพื่อลดปริมาณรถบนท้องถนน ซึ่งการพัฒนาขนส่งมวลชนนี้ได้สร้างแรงกดดันและส่งผลกระทบต่อชุมชนเจริญไชยซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่บริเวณสถานีขึ้น-ลงรถไฟฟ้าใต้ดินสถานีวัดมังกร โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนเจริญไชย คือ ตึกเก่าอายุกว่าร้อยปีบริเวณชุมชนถูกเรียกคืนเพื่อใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน คนในชุมชนถูกยกเลิกสัญญาเช่า อีกทั้งระหว่างการก่อสร้างก็ได้ส่งผลกระทบต่อให้การค้าขายของคนในชุมชนซบเซาลง แต่หลังจากการก่อสร้างสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินแล้วเสร็จ ก็ได้มีผลกระทบด้านดีเกิดขึ้นกับชุมชนคือ ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น ผู้คนสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้มากขึ้น การค้าขายดีขึ้นโดยเฉพาะสินค้าประเภทอาหารเนื่องจากปัจจุบันเกิดกระแสความนิยมท่องเที่ยวตามเพจรีวิวในสื่อโซเชียลมีเดียจำนวนมาก ซึ่งชุมชนเจริญไชยและพื้นที่บริเวณโดยรอบ นอกจากร้านค้าขายสินค้ากระดาดไหว้เจ้าแล้วก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีร้านอาหารประเภทอาหารจำนวนมากเช่นกัน

ปัจจัยที่สอง คือ การย้ายเข้ามาของคนต่างถิ่นและการย้ายออกของคนในชุมชน ชุมชนเจริญไชยแห่งนี้ปัจจุบันมีอายุมากกว่าร้อยปี ผ่านการอยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ได้ส่งผลกระทบต่อจำนวนประชากรที่อยู่อาศัย โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นฐานมีทั้งปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ การ

แต่งงาน โดยผู้คนในชุมชนเจริญไชยในอดีตมีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยทั้งแบบคู่สามี-ภรรยา ทั้งย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในฐานะลูกเขย-ลูกสะใภ้ แล้วจึงสร้างกิจการร้านค้าเป็นของตัวเองหรือประกอบอาชีพค้าขายต่อบรรพบุรุษที่มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ และความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัย กล่าวคือ ชุมชนเจริญไชยในปัจจุบันยังคงเป็นชุมชนที่ประกอบไปด้วยกิจการร้านค้าอย่างเนืองแน่น มีเจ้าของกิจการเป็นลูกหลานชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยและค้าขายในย่านนี้ตั้งแต่อดีต แต่สิ่งหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปคือ ลูกจ้างของกิจการร้านค้าต่างๆ ในชุมชนไม่ใช่ชาวจีนเหมือนในอดีต แต่เป็นแรงงานข้ามชาติ อย่างชาวเมียนมาร์ ลาวและกัมพูชาที่เข้ามาขายแรงในประเทศไทย แม้การประกอบอาชีพจะเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้คนภายนอกย้ายเข้ามาในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็สามารถเป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้คนในชุมชนย้ายออกไปยังพื้นที่อื่น เพราะ อาชีพที่มีในชุมชนไม่ตรงต่อความต้องการหรือมีตัวเลือกอาชีพอื่นที่ดีกว่า นอกจากนี้ความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัยก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้คนในชุมชนต้องย้ายออกนอกพื้นที่ เพราะปัจจุบันชุมชนเจริญไชยอยู่ในกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิจุฬาลงกรณ์-พันธุมทรัพย์ การอยู่อาศัยเป็นเพียงการเช่าที่พัก หากเจ้าของกรรมสิทธิ์ต้องการที่ดินคืน คนในชุมชนจำต้องย้ายออกโดยไม่มีสิทธิ์คัดค้าน จึงทำให้ผู้คนบางส่วนย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นที่มีความมั่นคงกว่า และคนที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนในปัจจุบันก็เสี่ยงที่จะถูกกีดกันจากการพัฒนารอบๆพื้นที่ของชุมชนและจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินหรืออัตราค่าเช่าที่จะเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต

ปัจจัยที่สาม คือ นโยบายรัฐ จากการวางผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับพ.ศ. 2556 ทำให้พื้นที่บริเวณชุมชนเจริญไชยถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ประเภทพาณิชยกรรม และกำหนดให้พื้นที่รอบสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินรัศมี 500 เมตร มีสิทธิในการพัฒนาเป็นพิเศษ ทำให้คนในชุมชนและนักวิชาการด้านผังเมืองกังวลว่าจะทำให้ชุมชนเจริญไชยได้รับผลกระทบไม่ว่าจะเป็นการทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ การละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชนและผลกระทบด้านภูมิทัศน์ต่อกรุงรัตนโกสินทร์และเขตเมืองเก่า เพราะการกำหนดเช่นนี้ทำให้สามารถสร้างอาคารขนาดใหญ่ เช่น โรงแรม คอนโดมิเนียมหรืออาคารสำนักงานได้ อีกทั้งในอนาคตผังเมืองฉบับนี้ที่นำมาซึ่งการพัฒนาสมัยใหม่อาจส่งผลกระทบต่อธุรกิจดั้งเดิมของคนในชุมชนให้หายไป และเกิดธุรกิจใหม่ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มนายทุนมากกว่าขึ้นมาแทนที่

ปัจจุบันผู้คนในชุมชนเจริญไชยได้รวมกลุ่มกันเพื่อสร้างกำลังใจและร่วมมือกันในการรักษาและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาเอาไว้ท่ามกลางการพัฒนาของเมืองหลวง และมองว่าการพัฒนาสมัยใหม่สามารถดำเนินการควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งเก่าๆได้ พิพิธภัณฑสถานเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชยเป็นสถานที่ที่ผู้คนในชุมชนร่วมใจกันสร้างขึ้นมาเพื่อบอกต่อเรื่องราวในอดีตของชุมชนเจริญไชยและพื้นที่บริเวณโดยรอบที่อนาคตอาจหลงเหลือให้เห็นแค่ในผังเมืองจำลองในพิพิธภัณฑสถาน

บรรณานุกรม

หนังสือ วารสาร และวิทยานิพนธ์

- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2549). **เกณฑ์และมาตรฐานผังเมืองรวม พ.ศ.2549**. เข้าถึงเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2564 เข้าถึงได้จาก http://subsites.dpt.go.th/edocument/images/pdf/sd_urban/Std_plan.pdf.
- กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. (2561). **เรื่องเล่าสองข้างราง MRT สีนํ้าเงิน**. กรุงเทพฯ: สถาบันพิพิธภัณฑ์การ เรียนรู้แห่งชาติ.
- กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย. (2556). **บันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม**. กรุงเทพฯ: พรินเตอร์.
- กิตติ โล่เพชรรัตน์. (2554). **ตำนานลูกหลานจีนในสยาม**. กรุงเทพฯ: ก้าวแรกพับลิซซิง.
- กุลศิริ อรุณภาคย์. (2553). **ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ**. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- เกื้อกุล ยืนยงอนันต์. (2520). **พัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เจษฎา นิลสงวนเดชะ. (2561). ศาลเจ้าจีน : ศรัทธาสถานในสังคมไทย. **วารสารภาษาและวัฒนธรรม** ปีที่ 37, ฉบับที่ 1 : 46-68.
- จิรภา กล้าผจญ. (2562). **รกราง นวัตกรรมแห่งศตวรรษที่ 19. บทความรายการบ้านเมืองของเรา : 1-4**.
- เชษฐพล มานิตย์. (2562). **รู้เรื่องกฎหมายผังเมืองกรุงเทพฯ**. เข้าถึงเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.ddproperty.com/คู่มือซื้อขาย/กฎหมายผังเมือง-ประโยชน์การใช้ที่ดิน-4294>.
- เขาวน พงษ์พิชิต. (2553). **ลูกจิ้งจอกชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ถอดบทเรียน รกราง ระบบขนส่งมวลชนในอดีต. (2562). เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก <http://www.realist.co.th/blog/รกรางในอดีต/>.
- ทรงกลด บางยี่ขัน. (2561). **Embassy of Portugal เยี่ยมสถานทูตสุดฮิปที่ตัดแปลงจากโกดังเก่า และบ้านพักทูตริมแม่น้ำเจ้าพระยา**. เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก <https://Readthecloud.co/embassy-4/>.
- ชนพล จรัสวงษ์วงศ์. (2556). “เทคโนโลยีการขนส่งกับการเติบโตและการฟื้นฟูเมือง : กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร.” **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย** 62 : 53-66.
- นรุตม์ คุปธนโรจน์. (2558). “ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยร่วมสมัย.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- นวโชติ จรัสแสง. (2553). **บันทึกสยาม**. กรุงเทพฯ: ทีบีเค มีเดีย พับลิซซิง.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2546). **วิถีจีน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น.
- พลกุล อังกินันท์. (2514). “บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร**.

- พัชรินทร์ ลาภานันท์. (2549). พลวัตและแนวทางการวิจัย: การศึกษาการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงในสังคมอีสาน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง* 2(3): 1-36.
- มณฑล ประภากรเกียรติ. (2556). *กรุงเทพฯ น่ารู้อ ตอนถนนประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ยงธนีสร์ พิมลเสถียร. (2552). *อาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์บริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- รัฐนุ จุ้ยไทย. (2556). “โครงการหนังสือสารคดีวิธีการต่อสู้ของคนในชุมชนย่านเยาวราชซึ่งได้รับผลกระทบจากการถูกเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานครสายสีน้ำเงิน ส่วนต่อขยายช่วงหัวลำโพง-บางแค สถานีวัดมังกร.” *จุลนิพนธ์นิเทศศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- สกินเนอร์ จี. วิลเลียม. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง. แปลจาก Chinese society in Thailand : an analytical history. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.
- สถานีวัดมังกร แนวคิดและออกแบบให้เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน*. (2560). เข้าถึงเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.camerartmagazine.com/techniques/general-article/สถานีวัดมังกร-แนวคิดและ.html>.
- สนธิสัญญาเบอร์นีย์ สัญญาพระราชไมตรี-พานิชย์ฉบับแรกไทยทำกับตะวันตกสมัยรัตนโกสินทร์*. (2559). เข้าถึงเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/quotes-in-history/article_429.
- สวิตตา บุญนำบารมี. (2556). “หญิงไทยแต่งงานกับชาวต่างชาติ พื้นที่ อำเภอบึง จังหวัดพะเยา.” *วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สังคีต จันทนะโพธิ. (2554). *คนจีนสู่ชีวิต ตำนานเสือผืนหมอนใบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป.
- อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. (2561). *ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อดุลย์ รัตนมันเกษม. (2551). *กำเนิดและวิวัฒนาการของคนแต่จิว อดีตถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ขุนเขา.
- อภิญา นนทน์นาท. (2556). *ศาลเจ้า ศรัทธาและการเกื้อกูลชุมชน*. เข้าถึงเมื่อ 25 มกราคม 2564. เข้าถึงได้จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=1048>.
- อาคม รวบรวมธรรม. (2553). *รัชกาลที่5 กับการกำเนิดระบบรางขนส่งมวลชน*. เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/news/auto/120839>.

รายการโทรทัศน์และวิทยุทัศน์

- จุดประกาย. “ชุมชนเจริญไชย” กับความเปลี่ยนแปลง.” *สถานีโทรทัศน์ NOW* 26. 13 เมษายน 2559.
- กลางเมือง. “ชุมชนกระดาศ.” *สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส*. 9 กุมภาพันธ์ 2556.
- ไทยบันเทิง. “ขอคืนพื้นที่บ้านเก่าเล่าเรื่อง.” *สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส*. 17 มีนาคม 2555.
- ตามรอยวิถีกรุง. “ชุมชนเจริญไชย.” *เมโทรทีวีโทรทัศน์มหานคร*. 12 กันยายน 2559.

วาระประเทศไทย. “คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชย.” สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. 7 กันยายน 2558.

สารคดีชุมชนเจริญไชย. (2557). “สิ่งเก่าในอดีตกับรากเหง้าปัจจุบัน.” [วีดิทัศน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ.

สัมภาษณ์

ภูมิสิทธิ์ ภูริทองรัตน์. คณะทำงานกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย. สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2564.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวศศิธร โคมกระโทก
วัน เดือน ปีเกิด	3 ตุลาคม พ.ศ. 2541
สถานที่เกิด	จังหวัดน่าน
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	123/36 หมู่ 20 ต.บางพลีใหญ่ อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ 10540
ประวัติการศึกษา	
2560 – ปัจจุบัน	ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ คณะอักษรศาสตร์ สาขาเอเชียศึกษา ภาษาจีน
2559	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สวนกุหลาบ วิทยาลัย สมุทรปราการ